

Ka Burom Ka

Leit

Sha I Mei (Sterian Rynjah)

Bad

I Pa (Scotland Lyngdoh)

Kiba la Hikai, Ialam, Btin

Bad Ai Mynsiem la Nga Ba Ngan

Ym Thait Bad Trei Hok La Ka Kam

Shi kyntien ar kyntien kum ka lam lynti ia ki jingthoh

Nongpule Baieit,

Ha kaba iadei bad kine ki jingthoh jong nga ki long tang ki jingpyrshang barit ban thoh halor ki bynta kiba iadei bad ka rukom im jong u khun khasi ryngkhat ki deiti kat kumba la seng la buh da ki longshuwa man shuwa namar bun na ngi ngi ju sngewthuh bakla ha kaba iadei bad ka kyntien kolshor (culture) da kaba ban jur ba kiba bat ia ka Kolshor dei tang kito kiba dang bat ia ka niam; hynrei kam mut eh kumta. Haba ngi dang bud ia ka rukom im naduh ka rukom khein kur khein kha haduh ka khein kha khein nam ka rukom bam rukom dieh, ka riam ka beit, ka kup ka sem, ka shad ka kmen, ka put ka tem, ka rong ka tamasa, ka ktien ka thylliej bad wat na rukom trei ka rukom ktah hi ruh ki dei hi ki bynta ba don jingiasnoh bad ka kolshor, pynban uba bun hi te u dang ngam bad puson ia kito ki kyntien u myllung bakhraw jong ngi haba u pynpaw shynna ia kata ka deiti u khun khasi; lyngba kine ki kyntien :

Shi khрум ka bneng - u Paid Byllien

Shi snieh pyrthei kawei ka Ktien;

Pyllun ka Ri kajuh ka niam;

Ban paw ha rong shi rong ka riam;

Hangno ka pyrthei don riti,

Ba kum ka jong ka Ri jong ngi. (Soso Tham)

Hynrei dei pat ban kynmaw ba wat la ngi bud ia ka niam ruh lada ngi klet noh la ka ktien kata ka kolshor jong ngi ka la duna noh iwei i bynta ba kongsan eh jong ka jingim namar ha u Khasi uba tip la ka thymmei (origin) u dei ruh ban tip la ka jong ka ktien kaba mut bad thew ia ka ktien Khasi. Ngim lah pat ban len ba kat kum kum ka jingiaid jong ka juk bad ka por hap ban pyrthuh bud

namar ngi im ha ka juk jong ka jingiapyrthuh hynrei ym ban klet jynduh noh ia ka. Khamtam na ka liang ka riam ka beit la bun ki jingkylla namar na ka liang ki shynrang ruh la niar ban shem ia kiba pyndonkam bohkhaila bad jainspong; hynrei ki pyndonkam da ka patlun bad tupia ne pantaloon bad toopi. Ki kynthei ruh kumjuh ki phong sa da ki skad, ki blouse... etc; ym shuh ki dhara, muka, tapmoh bad jainpien. Kata kam mut pat ba ngi la klet la ka kolshor hynrei ngi don hi la ki jong ha ki khap jong ka jingdonkam kum ha ki lat ki rong.

Ha kaba iadei pat bad ki khanatang, la ju shem ba ka kawei pa kawei ka jaitbynriew ka don la ki khanatang ban ialap ha ki pateng ban dang wan ia ka thymmei jong ka; namar dei ha ki khanatang ba ka sain pyrkhat (Philosophy) jong kano kano ka jaitbynriew ka rieh. Da kaba tih ia ka mynnor bad wad ia kiei kiei kiba rim tam jong ki pateng ba la leit lah ban shem ia ka spah bah barieh jong ka jaitbynriew; hynrei ka jingbymkhein snep bad khein dewthala ia kiei kiei kiba rit ki ju wanrah ia ka jingtlot jong ka jaitbynriew bad ka jingtlot pat ka wnarah ia ka jingiap. Ban pynim ia ka jaitbynriew bad pyneh la ka rngiew ai ba ki jingpyrkhat bakhraw bad donbor kin rung ha ka jabieng jong phi naduh ba phi dang khynnah (Vivekanand).

La ju shem ba ki khanatang barabor ki don ka jingiasnoh bad ka jingngeit jong kano kano ka jaitbynriew ban iathuhkhana shaphang ka jingsdang jong ka bad ka jingiadei jong ka bad la u nongthaw. La ju khein ba ki long kiba kham kyntang bad kham halor ban ia ki puriskam (fairytale), ki jingiathuh khana jingieit (Novel) bad kiwei pat ki jingiathuhkhana ha iew ha hat. Kita ki khana ki wanrah ym tang ia ka jingsngewtynnad bad jingpynmyllen ia kiba sngap bad ba pule hynrei ki ai ruh ka jingmyntoi kaba khraw ba ngin tip ngin sngewthuh ia ka sain pyrkhat jong kano kano ka jaitbynriew ha kaba iadei bad ka

jingsdang jong ka ne ka sengniam seng-rukorn jong ka. Ban tih ia ka mynnor bad wad ia ki jingstad bad jingpyrkhat barieh ki barim tam ki long ka dak jong ka jingiaid shaphrang jong kano kano ka jaitbynriew. Kaba sngewtynnad ka long ba ma ngi ruh kumba long lem kiwei pat ngi don la ki jong ki khanatang kiba iadei bad ka jingsdang jong ka jaitbynriew, ka sengniam seng rukorn; kine ki la longdoh longsnam ha ngi kum ka jaitbynriew. kine ki khana kim dei shuh kiba dang thymmai, hynrei kiba u khun Khasi shityllup u iatip bha lyngba ki khanapateng jong “ki Longshuwa”, “Uba Rim”, “Ki Tymmen” bad “Ki ‘riewtymmen.

Ha kaba iadei bad ka jingpynmih pyrthei jong nga ia kane ka kot nga dap da ka jingsngewnguh kaba khraw nyngkong eh ia i Mei (Sterian. Rynjah) bad I Pa (Scotland Lyngdoh) kiba la pynsan pynrangbah bad ai ia ka longryngieng bapura ryngkat ki jinghikai ba pura ba ngan iaidei ha ka akor tipbriew tip-Blei, ba ngan nang ban ieit ialade bad burom la u parabyrnriew. Ki long da shisha u budlum ka jingim jong nga. Dei lyngba jong ki ba nga la kot shaduh kane ka thong jong ka jingim. Ki long ki paralok baieit bad jan eh jong nga ha ki por baroh.

Ngam lah ruh khlem da kynmaw ieit ia I Bahrangbah (Nowenly Rynjah) wat la im don shuh ha kane ka pyrthei bad nangjam noh shawei pynban ki kyntien jong i ki iai sawa ha ki tyndong shkor jong nga. Dei ruh ma i iba ju ai mynsiem ia nga ha ki por baroh mynba I dangim. Barabor I ju kyntu ba ngan wad ia ka thymmei jong ka jaitbynriew bad ba ngan thoh kot ha kaba iadei bad ka kolshor. Wat la ha kito ki por ngam pat lah ban leh namar nga dang lung ki jingmut jingpyrkhat hynrei nga kular ha I ba ngan leh bad pyndep ia ki jingthrang jong I. Hadien shisnem jong ka jingkhlad jong I nga kynmaw biang ia ki jingkular jong nga ia I, kumta nga shim la u khulom bad sdang ban thoh bad wad bniah na ki ‘riew tymmen ia kiei kiei kiba rim khnang ba kin

ym jah hynrei ba kin ioh ban shong seng hapoh jong ngi iwei pa iwei. Bunsien nga kynmaw ia ki jinghren jong I katba nga dang iashongkai bad I ba ngan ym hun ban ioh tang ia ka spah pyrthei hynrei ialeh ban ioh ia ka nam. Ai ba ka mynsiem jong I kan ioh shongthait junom bad la u trai, kumba ma nga ruh nga la lah ban pyndep bun na ki jingkwah jong I. To u Blei uba kynrei ka jingaiei bad isnei un theh sei ki jingkyrkhu ia ki khun ki ksiew jong I lem bad I Mimi (nia).

Ngam lah ruh ban iaidlait ia i Bah (S. F. Rynjah) kum u nongbtin lynti ba ngan ioh jingiarap na ka sorkar bad khamtam eh la Shan (Iashanlang. Rangad) iba la ialeh shitom bad pynlut por ha ka ban dro bad pynitynnad ia ka jingsop jong kane ka kot; kumjuh ruh ia i Bahrit (Kyrshan. Rynjah) kum u nongai jingmut. Ka jingdon ryngkat jong phi ka long ka jingshngain jong nga.

Khatduh eh nga pynpaw ia ka jingsngewnguh kaba khraw ia ka sorkar jylla (Governmentof Meghalaya) kaba la pynshlur ban bei tyngka bad iarap katto katne ia ka bailut baisep ha ka ban pynmih ia kane ka kot. Khublei ia phi baroh kiba iadon bynta ha kane ka liang.

Nga panmab ruh na ki nongpule baieit ba hadien ba ngi la dep peit bniah ia ki proofs, lehse kin don hi katto katne ki jingbakla spel dak, na ka liang ki jingpyniakhlad ne pyniasnoh kyntien bad kiwei lada phi shem.

Nga ieh sa ha ki nongpule baieit ba kin nang iapuson bad pynshong nongrim ruh ia kane ka jingpyrshang jong nga.

Khublei shibun

Nongthoh

(Miss) Bakhiamon Rynjah

M.A. & M. Phil

Dated : Shillong,
Lber 20,,2000

LYNNONG - I

Ka Deiti bad ka Thymmai Longbriew U Khasi

Ka Kyntien Deiti ka thew ia ka thymmei bah jongka jingngeit bad rukom im jong kano kano ka kynhun briew, ka ba kynthup lut naduh ka bam ka dih ka ktien ka thylliej, ka kup ka sem, ka rong ka tamasa, ka put ka tem ka rwai ka siaw bad kiwei pat. Ha kane ka juk la shu ong kyllum lang ba ki dei ki tnad ka kolshor. U Mathew Arnold ha ka jingthoh jong U. **"Culture and Anarchy"** u ong.; "Ka Kolshor ka long ka jingiasnoh lang jong ki bor baroh kiba pynlong ia ka sap longbriew kaba itynnad bad kordor, kaba kyrsoi na ka jingniewkor ia ka jingjanai ka iai kyrsoi ym tang da ka bor jong ka jingthrang ia ka jingtip ba nylla hynrei ka jingsliang ban nang pynjanai ia la ki para briew. U T. S. Eliot u pynpaw ba u da pynphong pansngiat ia ka Kolshor bad kyntiew joit ia ka sha kliar haba u ong. "Ka niam jong ka-no kano ka jaitbynriew ka dei ki thied snam jong ka Kolshor jongka". (**Notes towards the Definition of Culture**). U E.B. Tylor ha ka kot ba u la ai kyrteng **'Primitive Culture'** u ong ka Kolshor ka long kum uwei u dieng bah ba pyniar la ki tnad kiba hapoh jong ka, ka kdup lut ia ki jingmlien bad jingsngewtynnad jong u briew bad ha kaba iadei bad ka jingim iadei lang ha la ka kynhun naduh ka jingnang jingtip, ka jingngeit, ka rukom ohshrong ohshrup, ka rukom pyrkhat, ki aih, bad ki riti ki dustur. Katba u

Maciver pat u ong ba ka culture/kolshor, ka long kum ka jingpynpaw ia ka rukom im bad rukom pyrkhat, ka shongkha shongman, ka jingnang jingtip, ka niam ka rukom ki jingkylla bad jingkmn jingsngewbha. **Maciver Society.**

Ha kaba iadei bad ka thaw bynriew buh bynriew, U Khasi u ngeit ba U Blei ha kaba nyngkong u la thaw ia Bneng shajrong bad ia ka Ramew ha tbian. Ka Ramew ka la iapoikha bad U Basa bad na ki la kha ia ki san ngut shipara ka sngi, U Bnai, ka Lyer, ka um bad ka ding ki trei la ka jong ka kam kat kum ka hukum. U Thawlang jong kitei san ngut u dei U Basa. Hadien ka jingiakhlad ne ka jingbymiakynduh shuh ka Ramew bad U Basa na kano kano ka daw ka hukum ka thoh ia ka Ramew ba kan ia pynhiar synjat biang bad u Ryngkew bad na kata ka jingiakynduh la tuid ki umrit bad la ryngkoh ki umbah kiba long kum ka suit ka shor ki la sait khuidkdar ia ka Ramew bad la mih sa u Maw bad ka Khyndew. Dei naduh kata ka por ba u Ryngkew bad ka Ramew ki iasnoh ia thain bad longlang kawei. Ka Ramew ka la pun, la sei ia ki rongthaba naduh ki dieng ki siej bad ki phlang ki kynbat. U Ryngkew u ri u da ia kiba im ha ryngkew katba u Basa pat u ri u da ia ki ba par ba her bad kiba im hapoh um. Kaba iasyriem thik bad ka Synshar khadar u Khun Khasi, ki Syiem Shillong kiba la mih na krem ki long thik kum ki khun U Ryngkew katba ki Syiem Sūtnga kiba mih na um ki long thik kum ki khun U Basa. Namar ka kyntien Ryngkew ka thew ia ki ba im ha ryngkew, katba Basa ia kiba im hapoh um kum ki dohkha. Ki sngi ki bnai ki snem ki nangiaid na kawei ka por sha kawei pat, ka Ramew ka iohi ba kiei ki haroh ki la dap la biang bad la pura, kumta sa shisien ka la phai sha ka hukum ba kan phah noh da u nongsynshar u ban synshar ia ka pyrthei.

Ka hukum ka la pynlong ia ka dorpar bah u Khathynriew-trep Khathynriew-Skum ha bneng, la rai ba Hynniew kin hiar sha

tbian sha pyrthei hapoh ka jingialam u Syiem Lakriah uba long kum u rangbah nongialam jong ki. Ha kata ka por ka jingim ka dang khuid dang synlar khlem ka thohbria bad u hynniew un ia sngewthuh bad ka hukum, ka hukum ka long ba ki wan sha pyrthei.

1. Ban kamai ia ka Hok
2. Ban im tipbriew tipblei
3. Ban tipkur ban tipkha.

Ki kohnguh ban bat ia ka ktien bad ban ym pynkhein ia ka juban kumta ka ktien bad ka hukum ka iaaid ryngkat ryngkat, bad baroh ki im suk kynjai ha ka sotti juk. La roi, la par parum pareh ha ka jingkhmih bad jingpeit u Syiem Lakhriah. Hynrei kat kata ka jingsuk don uwei uba nang atnud ia u khunbynriew bad um lah shah ban iohi ia ka jingshongsuk bad jingroi u khunbynriew, bad uta dei u Thlen uwei na ki bakhraw batri ki laiphew mrad. U Kwah ban longheh, longsan bad longbakhraw tang ialade. U bynriew u la nangiar nangroi, hynrei watla katta ka don ka jingiaid , beiti iaaid ryntih ha ka synshar ka khadar namar la nang pyniaid da ki bakhraw batri, kum ki Lyngdoh, ki basan bad ki Pator. Haba u la roi bad u la iar u tnum u tyndai parum pareh ka hukum kala i donkam ban don noh ka jingsam bynta, buh bynta ia baroh u laiphew jingthaw. Haba la pynlong ia kata ka dorbar buh bynta sambynta u hynniew trep ha ka jing lui lui u phla ha ka hukum ba un im da kaba "kamai ia ka hok" kat kum ka Hukum. Kiwei pat ki para jingthaw ruh ki pan lem la i jong i jong i bynta don kiba pan da ka bor, ka buit, ka bih bad kiwei pat. Katba u Thlen pat uba la pynap lypa bad la khmih lynti kmang lano kan plie ka lad ban ioh longheh halor u khun bynriew ia ka Long-Syiem man-syiem u pan na ka Hukum ba ka bam jong u ka long da ka, longbriew bad, ban kamai da ka longspah. Ka Hukum ka la sat sia ia ka jingpan

u thlen. Hynrei u Thlen u am sia khlem pyndem ha ka Hukum, la shu pynwai nöh ia ka dorbar khlem da ai bhah ai bynta. Hynrei hadien khyndai miet khyndai sngi la pynlong biang ia ka dorbar sam bynta buh bynta. U Hynniew Trep u bat ia ka Hukum u ap haduh ban da dap khyndai miet khyndai sngi katba ki mrad pat ki leit hadien hynniew miet hynniew sngi bad ki la ioh lut ia ka jingkhlain bor hynrei ki duh ia ka buit namar kim shym la pynshong niä shwa ba kin leit iakynduh bad pan na ka hukum. Katba ia u Hynniew-Trep pat u la ai lut ia ka buit, ka akor bad ka bor pynshong nia kiba long ki atiar bakhraw ha ka jingim jong u namar u bat ia ka soksular ba la iateh bad ka juban ba la iakhlei. Nalor kata ki mrad ki duh noh sa ia ka ktien kaba long kum ka atiar ba lah ban tehsong lang para bynriew.

Kumta u Khasi u ngeit ba u wan longbriew sha kane ka pyrthei da ka Hukum bad u da bthah ia ki ba kin kohnguh ia ka hukum, u da ai ha ki ia ka mon ba laitluid la kin bud ia ka lynti kaba beit da kaba bat ia ka kular ne kin pynkhein ia ka kular da kaba lyndet ia ka. Shuwa ba kin wan la iathuh lypa ba ka pyrthei ka dei tang ka iing shongbasa bad ki lah ban ia kiew iahiar bad ki khyndai katba ki mon. Ki im da ka rep ka riang ki suk ki sain wat la ki hap ban trei shitom. Ka jingiakiew ka long kum ka pharshi ba ynda ka jingleit na kane ka pyrthei ka la wai ka mynsiem kan her biang sha la u Nongthaw bad ka ruh bynda kan pyut noh bad leit phai sha ka dewmet, katba ka rngiew pat kan sah ha pyrthei. Namar u Khasi u ngeit ba u Blei u la pynkup pynphong ha u **ia ka met, ka mynsiem bad bad ka rngiew** (Self power). Dei ka rngiew ka ba ai bor bad kyrshan bor ia u briew katba u dang im, da ka jing don ka rngiew u briew u laid, u ieng, u trei u ktah bad u bit u biang kat kaba u mut bad u thmu. Na kata ka daw ia u briew uba koit ba khiah, ba eh ba khlain, ba biang lut kat kaba u mut ne thiew ki ju ong uba eh rngiew. Katba ia uba nap satäng ka pang

ka shitom, ka tlot ka swai bad kat kaba u mut u thmu kam biang ki ju ong uba jem mgiew. Dei tang ha u brierw ba U Blei u la pynkup ia ka mgiew katba kiwei pat ki jingthaw kim don ia kane. Ka jingdon jong ka mgiew ka pynshynrain ia kiwei pat ki para jingthaw ban thom pyrshah lada ka mgiew kam don shuh ka kyrdan longbrierw ruh kam biang shuh bad ka bok ka rwiang ruh kam don shuh, ki ksuid ki khrei ki ioh ban thombor katba ki mon. Ban ioh pat ia ka donkam ban ksan mgiew khnang ba un ieng rangbah biang kumba ong ka ktien ieng rangbah u brierw ap jutang u Blei. Dei ban ieng daka nguh ka dem, ka duwai ka phirat bad ka knia ka khriam ban shem ia ka daw lum, daw wah ne ka daw iing daw sem. Haba la shem ia ka daw ki ai ka nguh ka dem bad pynksan ia ka mgiew ka rwiang uta lane kata ka brierw.

U Blei ha U Khasi u long ka jingim, ka bor bad ka iktiar bad u brierw khlem u Blei um lah ban ieng tang ha la ka bor. Kumta u donkam ia u trai Nongbuh Nongthaw ban kyrshan lem bad btin lynti ha ka lynti iaid jong u. Haba u sngewthuh ia la ki jingbakla ha ka jingim jong u u ieng da ka nguh ka dem ban pan map ia ka lait ka let bad jingbakla, U Blei ruh barabor u long uba kloi ban map lada phai khmat sha u bad um ju thew ia ki jingbakla u khun bynrierw. Ka 'Niam' (Religion) kat kum u khasi ka thew ia ka **Nia** kaba **im**. Ban im, donkam ia ka nia bad kata ka nia ka dei ban long kaba don ia ka nongrim jong ka jingim jingiaid shaphrang bad don jingmut kumta ka niam ka synshar ia ka jingim jong u brierw naduh ka rukom pyrkhathaduh ki kam, ha kaba ia dei bad ka iing ka sem, ka shong kha shongman, bad ka imlang sahlang. Haba kren shaphang ka niam ym lah ruh ban iaid lait na ka nia ka jutang kaba long kum ka rai hadien ba la dep pynshong nia ia kano kano ka phang.

LYNNONG - 2

Ka Khanatang Shaphang U Lum Sohpetbneng

Haba kren shaphang ka Mythology ka thew eh ia ki khana Niam ne khana pateng ne khana-tang kaba don ha kano kano ka kynhun bynriew bad kata ka khana ka la longdoh longsnam ha ki. Ki da khein kyntang ruh ia ka kum kaba da long shisha bad jia shisha watla kim don kano kano ka jingpynshisha (Proof) lyngba ka History. Kita ki jingngeit ki hiarpateng lyngba ki khana pateng ne khanatang ba la iathuh na kawei ka pateng sha ka wei pat. Dei lyngba jong ki ba ngi iohi ia ka dur jong ka niam. Ki niam baroh haka pyrthei ki don la ka khana niam kiba la wan lyngba ki por na ka wei ka pateng sha ka wei pat. I Dr. Swer ha ka jingbatai shaphang ki Myth, I ong ba ki la long kita ki Khana kiba kyntang, kiba ia snoh bad ka jingngeit Blei ne jingleh niam leh rukom. Kine khambun sien eh ki iathuh shaphang ka jingsdang ka pyrthei, ia ka jinglong bad jingim briew bad kumjuh ruh ia ka jingiap bad jingim pat ha lyndet ka jingiap.

Ngan shim tang ia ka khanatang 'U Sohpetbneng' kum kawei na ki Myth u khun khasi ne u paid Hynniew Trep kaba la ioh jaka bha ban rung ha ka jingmut jingpyrkhat u Khun Khasi, ban ngait ba kata ka la long ka jingsdang ka jaid bynriew hi baroh kawei. "Ka long ka Jenesis jong ka jaid bynriew jong ngi syriem kumba long ka kper Eden ia ki Hebrew ia kaba la shim kyliang da kiba

bun ki Khristan ha ka pyrthei". (p. 38 H. O. Mawrie **Ka Pyrkhath U Khasi**).

Ka Khanatang U Sohpethneng - Ka Khanatang shaphang u lum sohpetbneng ka la long kawei na ki khana bala suh thied bha ha u khun Khasi bad kane ka kren shai ia ka jingwan long briew u khun Khasi sha ka pyrthei ka long beit na U Blei bad la-phah ia u da U Blei. Ngi sngewsarong ruh ban ong ba ngi don la ka khana ban iathuh ia ka Thymmei longbriew manbriew. Bun na ki nongthoh jongngi ki la thoh shaphang u Sohpethneng la shisha kim da batai bniah bad shai shaphang jong u, ngi shu tohi ngut nget kum ka syrngiew ba la ring dur da u nong dro dur ha ka kynroh. Hynrei ka la ktik pat ia ka jingmut uba bun ba lang ban ia pyrkhath.

Ngan shim tang ia ki arngut ki nongthoh bad tai Khyndiat halor ki jingthoh jong ki, kata U H. O. Mawrie bad I Dr. B. L. Swer. Kine baroh arngut ki don la ki jong ki jingbatai ha kaba iadei bad u Sohpetbneng.

Ha kaba iadei bad u Sohpetbneng nga sngewdei ban kren shwa halor ka jingmut U Sohpetbneng shwa ban jam shaphrang. Na ka kyrteng lah ban sngewthuh ba u dei u Sohpet jong ka bneng uba pyniasnoh bad ka khyndew. Hynrei ka mut aiu haba kren shaphang 'U Sohpet'. Kat kum na ka jingtip bad jingsngewthuh haba kren shaphang U Sohpet ka thew hi ia ka jingsdang ka jingim (U briew), namar u briew haba u dang don hapoh kpoh jongka kmie ka don ka jingiadei ba jan hapdeng ka kmie bad ki khun ba ka pun lyngba u sohpet. Dei u sohpet uba long ka lynti ka jingim ba in san ba in plung ha kpoh ka kmie. Wat haduh ba ynda i la mih sha pyrthei ruh kat bym pat dikut sohpet la ju iohsngew ba ki tymmen ki da khang pyrshah ia ka kmie ba kan bam jingbam klumar kata ka mut ba lada ka leh pyrshah kan ktah ia i khun. Ha ka jinglui lut I shaniah haka kmie naduh ka

jingsumar sukher, ka bam ka dih, ka sum ka sleh. Ka Kmie ruh ka ri ka sharai kyndong la I Khun. "I ta i khunlung i kylla long kum uta u" bynriew haba u dang im ka jingim kaba u dang jan bad U Blei hi". (p. 52 B. L. Swer) **Ka Matlong Ki Khanatang**.

Katba u briew u nangsang, ka jingsngewthuh kmie ka nangduh noh, khamtam ynda haba ki khun ki la nang ban iaiaid laitluid ha la ka jong ka mon. Kim ap shuh ia ka jingpyniaid ka kmie bad sdang ban jied hi ia kano kaba ki sngewbit ban pdiang ne kyntait. Kane ka la nangpynjngai ia ka jingiadei bad sngewthuh ka kmie iala ki khun.

Hynrei haba kren shaphang 'U Sohpetbneng' ka lah pynban ban long ka pharshi ia ka jingiadei u briew bad U Blei, namar u Khasi barabor u ju sngewtynnad ban kren da ki pharshi. Ha ka jingbatai I Dr. Swer I ong kumne "U Hynniew Trep u shem ia ka aiom ksiar ba nyngkong tam hapoh ka kpoh jong U Blei". Dei hangne ba U Blei u kylla long "Ka Blei" kumba ngi ju ong ka Blei ling, ka Blei longspah, bad kumta ter ter. (p. 53 **Ka Matlong Ki Khanatang**).

"Ka Pyrthei U Khasi bad ka pdeng jongka u dei U Lum Sohpetbneng uba halor jong u, U ieng uwei u Dieng uba kot haduh bneng".

Ka long kaei kaei kaba eh ban sngewthuh khamtam haba u ong ba don uta u dieng uba kot haduh bneng. Hato ka thew ia uta u sohpetbneng ne haleh ia ka diengiei kum u sohpetbneng ne jingkieng ban kiew sha bneng, ka long kaei kaei kaba bakla, namar katkum ka jingngeit bad jingsngewthuh uba bun uba lang u Sohpetbneng u long ka lynti ka hok, katba ka diengiei ka jing jyllei ka pap ka sniew. Uta u dieng halor u Sohpetbneng ka lah ban long tang ka jingmutdur hi u nongthoh namar ym baroh ki ngeit kumta. Da lade hi u pynshai ba ka long tang ka pharshi ba ka don ka jingpyniasoh ia u briew bad u Blei. Kat kum une u

nongthoh (H. O. Mawrie) u ong ba u Khasi ha kaba mynnynghkong eh u don Khad-Hynriew trep Khadhynriew Skum bad ha ka jinglong nylla jong ki baroh ki dei ki riwhok bad 'riewkhuid. Kine ki don baroh bad U Blei ha bneng. Ki pynlong ia kane ka pyrthei kum ka jaka trei bad ki ialeit iawan na Bneng sha pyrthei lyngba uta u dieng halor u Sohpetbneng. Ki im suk im palei kynjai bad U Blei dalade hi u wan ban jngoh bad iaid kai sngewbha bad ki ha kane ka pyrthei (H. O. Mawrie, **Ka Niam Ki Khasi**). Hangne ngi iohi ia ka kper Eden U Khasi bad ia kata ka aiom ksiar jong u ha ka por ba ka dang synshar ka Hok bad ki sngi jong ka jingsuk hapteng U briew bad U Blei.

Ka Juk jong U Sohpetbneng lah ruh ban ong ba ki dang dei ki sngi ha ki ba u briew u dang mane bad nang ban pyndem ialade ha la u Nongthaw. U briew u dang im shisur ka trei ka ktah, ka rep ka riang bad u trei shitom ban loh la ka bam. Dei hangne ba don ka jingiapher hapteng ka pyrthei U Khasi ha ka Juk U Sohpetbneng bad ka juk ka kper Eden U Adam bad ka Im namar kine kim donkam ban trei shitom.

Khatduh iawai, ban thew ia ka jingiadei hapteng u briew bad U Blei ym don jabieng kaba lah ban thew lane thylliej ba lah ban batai. Ka Khana U Sohpetbneng namarkata ong U H. O. Mawrie ha **Ka Theology jongka Niam Khasi** lah ban lohi ia artylli kiei kiei bad kita ki long (i) Ka Kyrdan U Blei bad (ii) Ka kyrdan u briew. Ka Kyrdan U Blei ka long kaba khrav bad u briew pat u long u jingthaw bad ba U Blei ha ka Jingkhrav jong u, u long uba sngewlem ia la u jingthaw ha ka jingthot jong u kum u jingthaw.

LYNNONG - 3

Ka Khubor Na U Blei Sha U Brierw

Hadien jong ka juk u Sohpetbneng, la don ka jingiaid bakla u khun bynriew kaba la pynsngewsih ia la u nongthaw kat haduh ba U Blei u la sdang ban jngai noh na ki. Kata ka mih na ka jingshah pynshoi bad pynbyrngia noh jong ki sha sla pyrthei ha ka bor u Syiem ki Ksuid uba la long teng u Myntri rangbah u Blei, ia uba ka hukum ka la shop noh ia u na ka kamra bishar U Blei shapoh niamra. Khlem da phai khmat sha la u nongthaw jlang ki lapmiet bad kim don por shuh ban ia syllok bad U Blei kumba ki ju leh. Kumta la ong ba u jumai uba jur ula wan bad pynkhylllem lut ia kiei kiei kiba kordor tam hapdeng ka jingiadei u brierw bad U Blei. Ka bneng, ka la jngai na ka khyndew, u hynniew bad ki khyndai kim ia kynduh shuh. La mih sa ka jingsngew iapher hapdeng ki paid bneng bad kiba ha khyndew; haduh mynta ju mih ka jingianujor ia kano kano ka jinglong brierw da kaba ong Long kumba kum ka bneng bad ka khyndew; kata haba ianujor ia ka jingsniew bad ka jingbha.

Hynrei wat la katta U Blei u dang mab hi ia u khun bynriew bad u sngewsynei ia ki jingbakla, jingduna bad jingbeij u khun bynriew. U iohi ia ka jingtnei shitom jong ki ban ioh ia ka bam. Sa shisien pat u la phah ia la u jong u Myntri korbar-ri jong u, u Masi uba long u basan ban leit lam khubor sha u khun bynriew da

kaba ong, "Leit ong ba u bynriew ba un shet ja shi symboh mynmiet shi symboh mynstep kam pher la u khiew uba heh katno katno ruh un dap, to im shong prah shongshang bad to roi to san parum pareh bad men ym thait, shitom ne pang. To im suk im sain kyrhai". U Masi u la kohnguh bad iaid la ka lynti ryngkat bad ka khubor babha ban leit lam sha u khunbynriew. U Ksuid pat u la iohi lypa kliaw ia kiei kiei baroh, na ka jingatnud ia ka jinglongheh longsan u khun bynriew, u la kylla ha ka dur jong ka tyngab bad tang shu iohi ia u Masi u la leh juh leh jan bad dem ha ka met u Masi ym tang katta hynrei u la sib byrngia ia ka dkhap na ka met u masi. U masi ruh u dem ngun ngun ba u sngewtynnad. Ynda haba u la iohi ba u masi u la jan shoh samthiah, u la kylli, 'Shaei men leit ? U Masi ruh ha ka jingshisur u la jubab ba un leit lam khubor sha u khun bynriew bad iathuh lut ia kaba u Blei u la bthah. Uta u ksuid pat ha ka dur ka tyngab u la ong, 'em me ong kumne, Ko khunbynriew shet ja shiser mynmiet shiser mynstep bad to pang, to shitom bad to iap'. U Masi u la kohnguh ia ka jing bthah jong u. Ynda la jan sep ka sngi jai u leit sha u khunbynriew bad u la klet noh ia ka jingbthah U Blei, hynrei u ong pynban ia u khun bynriew ba un shet ja shisher mynmiet shiser mynstep, ba un pang, un shitom bad un iap. U Blei na lyndet u la dep iohi bad iohsngew lut ia ki kyntien u masi bad u la sat sia. Tang shu wan u masi na kata ka jingleit u la kylli hato u la leit ong kumno ha u khun bynriew. U masi ruh u la iathuh kumba u la khlei. U Blei u la dom tyngah ia u masi bad ha kata ka jingdom u la kynjat shi kynjat na ka krung u masi, u shim sa da u diengduh bad tynrah na ki bniat tyngam u masi kat haduh ba kin da hap lut phrew rew rew. Dei na kata ka daw ba haduh mynta mynne ka krung jong u masi ka them bad um don bniat tyngam ruh ha ki bynta ba shaneng. U Blei u la tim ruh ia u masi bad beh noh na ka jinglong basan long myntri, bad phah ia u ba un leit shong shakri ha u

khun bynriew. 'Khnanng ba u khun bynriew un ioh ia ka bam, dei ma me u ban lur u ban moi, men hap kit ka lyngkor, men kit men bah bad men tan men ring, kat kum ka jing Lamler bad pynkhein kular jong me'. Dei naduh kata ka por ba u masi u la kylla long u shakri jong u khun bynriew bad u nonglur u nongmoi, u nongkit u nongbah bad u nongring u nongtan. La ong ruh ba la shisha ki don ki kor ki bor jong kane ka juk thymmai ba mynta; hynrei la shem ba ka pynthor kaba u masi u lur ka kham bha bad kham sboh ban ia kaba lur da ki kor ki bor, ka daw ka long ba kat kum ka jutang ba la iateh naduh mynnyngkong.

LYNNONG - 4

Ka Khanatang Shaphang Ka Diengiei

Ki kyntien jong u masi ki la sdang ban trei kam ha kaba u brierw u la sdang ban iakynduh ia ki jingeh, ki jingjynjar bad ki jingkyrduh. Wat la katta kim pat nang ban pyndem la ka mon ha U nongthaw. U Blei Uba lah ei uba dap da ka jingisynei bad jingaiei u nangiohi lut ia kiei kiei baroh. Da ka jingieit kaba shlei ia u syiem ki laiphew jingthaw (brierw) sa shisien pat u la sdang ban tynjuh ia u, hato u dang kynmaw ne em ban phai khmat sha la u nongthaw. Kumta u la pynmih ia kawei ka dieng kaba heh bha kaba la sdang ban san ban mer bad sei lung shimiet shimiet, i kumba-kan tap dum flip ia ka pyrthei baroh kawei. U khun bynrierw u im, u shong, u sah khlem da salia eh ia kata ka dieng.

Hynrei ha kawei ka miet sa shisien pat u ksuid u la wan paw ha ka jingphoh sniew ban pynshoi ia u brierw ba un pynkyllon bad khet noh ia kata ka dieng bad lada um leh kumta ka lah ban sar lut ia ki jingthung jingtep kat haduh ba un da iap thngan. Ha ka step kaba bud u la pynsngew bad iathuh ia la ka jingphohsntew ha la ki lok bad da kawei ka jingmut ki la iarai ba kin pynkyllon ia ka.

Hadien kata la ong ba ki la khreh la taiar lut nadong shadong ia ki wait, ki sdie, ki snar bad baroh kat kiba ki sngewdonkam ban pynkyllon ia kata ka dieng. Ki la trei shitom ban pynkyllon ia ka

baroh shi sngi hynrei kim lah, ka jingdum jong ka miet ka la sdang ban wan tap lup ia ka pyrthei katba u khunbynriew pat u dei ban leit pynjah thait ialade shipor na ka jingthait jingjrem hadien ba u la trei shitom baroh shisngi. Ha ka step kaba bud u leit peit ia kata ka dieng, hynrei kaba phylla ka long ba kata ka dieng ka la dap doh biang kumjuh khlem kano kano ka jingduna bad u khunbynriew u la shaiong ngain. Kumta ka iai jia man ka miet kat haduh ba ka la pynlong ia u ba un shong pyrkhat bad khuslai na ka bynta kata.

Kumba ju long ha ka jingim jong ngi ym ju duh hi hangne hangtai u nongaibuit kam pher la u don ha kano kano ka kyrdan ruh, dei ban sngap ia ki jingai jingmut jong u. Kumjuh ruh ka la jia ia u khun bynriew ha kata ka por, ha kaba ka phreit kaba long tang ka sim kata ka siat pharshi sha u kup shiling sem shilliang batlot ka bor, ka la wan paw hakhmat u khun bynriew. Shuwa ba kan iathuh ia uta u nongleh uba la pyndap doh biang ia kata ka dieng ka da pynkular ha u khunbynriew ba lada un ai ha ka ia ka khlieh lyngkha bad trai lyngkha kan iathuh lut naduh basdang bad ban hikai ia ki kumno kin leh khnang ba kin lah ban pynkyllon ia kata ka dieng. Hadien ba u briew u la kular ia kaba ka pan ka sa iathuh ba dei u khla uba ju wan mynmiet mynmiet ban jliah ia ki dak ba la mong jong kata ka dieng bad da ka jingjliah jong u ka dieng ka la dap doh biang kumjuh. Kumta khnang ba kin lah ban pynkyllon ka la bthah ba ki dei ban da pynap da ki wait ki sdie, ki khnam ki ryntieh ha ki dak ba la pynmong ia kata ka dieng, da kaba leh kumta u khla un ym nud shuh ban wan jliah mynmiet.

Kumba la bthah bad hikai da ka phreit ki la ialeh kumta shwa ba kin leit phai noh sha la ki iing ki iing yn da la miet. U khla kumba u ju leh u la wan bad jliah ia kata ka dieng, hynrei u shem ba u thylliej jong u, u la shah phot ha kita ki wait, ki sdie bad ki tlar kiba nep ba la pynap ha ki dak ba la mong jong kata

ka dieng. Tang shu sngewthuh ba u la shah shet ha u khun bynriew u la sat sia bad leit phai iam rem sha la krem. Ynda u khun bynriew u la khie mynstep u shem ba ki dak ba la mong ha ka dieng ki sah kumjuh bad kam shym la dap doh kumba mynshuwa. Dei hangne ba ki sa sngewthuh ba ka buit jong ki, ba ki la ioh na ka jinghikai bad ai jingmut ka phreit ka la jop. Kumta ki la trei shitom biang baroh shisngi kat haduh ba kin da lah ban pynkyllon ia kata ka dieng.

Ka la long ka jingkmén kaba khraw bad ka jingsngew sarong ba ki la jop ia ka thong. Katno ki sngewkylluid bad sngew laitluid ba ki la lah ban pynkyllon in kata ka dieng kaba ki niew ba ka la long kum ka pap kaba wan ieng hakhmat ka hok, namar ki niew hi ialade ba ki dang long kiba hok. Kata ka la nangpynsngewsih shuh shuh ia U Blei namar kim shym la shem ne pan na ka hukum.

Shipor ki sngewkylluid ba ka Diengiei kam don shuh ban kah syrngiew ha ka lynti iaíd jong ki, ki jingthung jingtep bad ki phlang ki kynbat. Hynrei suki suki la shem ba la sdang mih pynban sa ka jingtyrkhong bad jingbým san bymplung shuh ki jingthung hadien ba la pynkyllon ia ka Diengiei. Hynrei la shem ba dei tang ha ki jaka ba ki sla ka Diengiei ki hap ki la kylla long pynban ki jaka kiba seisoh kum ka Sung bad ka Bhoi. Kata hi ka la biang ban pynpyrkhat ia ki ba don ei ei ha lyndet ka Diengiei, ka jingmih jong ka kam mut ban pynsniew hynrei ban pynbha. Kumta la mih ka babe dier por ia ki jingbakla ba kim shym la pan na ka hukum shwa ba kin leh, hynrei ha la ka jong ka mon, ka bor bad jingpyrkhat ki shaniah tylli ryngkat ka jingai jingmut kiwei pat ki para jingthaw ym U Nongthaw. Katno ki tmang, ki kynjah bad la mih sa ka jingtiéng, jingsmiej bad jingshong syter. Ki la pyrshang bad wad ia ka jingshisha jòng U Blei' kylleng hynrei ka long lehnohei. Kane ka iathuh ba ka jingaldmon bad jingleh klet u briew ia la U Nongthaw.

LYNNONG - 5

U Sormoh Bad U Sorphin

Ha man la kawei pa kawei ka jaitbynriew ki don la ki jong ki khanatang ha kaba iadei bad ki nongseng ia ka niam ka rukom ne ka riti ka dustur, kumjuh ruh ka long ha u Khasi. Ki Hebrew ki ngeit ba u Kain bad u Abel ki la long ki arngut shipara, ki Hindu ki ngeit ia u Ram bad u Lakhon (Lakshman) katba u Khasi pat u ngeit ba don u Sormoh bad u Sorphin kiba la kylla long ruh kum u kni ka jaitbynriew Khasi. Dei kine kiba la seng nyngkong eh ia ka kmen ka tamasa u khun khasi. La ong ba hapteng kat kata ka jingeh ba u khunbynriew u iakynduh hadien ka jingkyllon ka Diengiei bad ka kutlad jong u briew ha kaba kim lap ia ka jingshisha U Blei. La mih ki arngut kiba long shipara, kata u Sormoh bad u Sorphin, kine ki la shang ia ka lum ia ka wah ban ban iashem ia la u nongthaw ne kano kano ka jingshem ba lah ban ai jinghun ia ki, hynrei kim shym la lap dien ne sabut eiei ruh em wat la katta kum shym la duh jingkyrmen.

Ha kawei ka sngi katba ki dang iashongkai baroh arngut ha tra: uwei u dieng, khliak ka khmat jong ki ka shat sha kawei ka liang ha kaba ki la iohi ia u masi ba u kyrshut met ha u dieng lphing ki la sat sia ia u masi kumba ki la buh, ingtyrkhong naduh ba u, la shukor ia u khunbynriew ha kaba wanrah khubor lamler, kumta ki la pom ia u masi bad puid snieh ia u hangta hi ha

shen. Sa ia u dieng ruh ki da ong, "ia me ruh ngin ym map namar ba me la shah sngewbha ia u masi u khun ka shukor ba un kyrshut met ha me, ngin pom ia me ruh", kumta ki la pom ia u bad hadien kata ki sa khlong thliw ia uta u dieng, sa da ka snieh jong u masi ki sut bom bad shna ia ka bom ka ksing na uta u dieng bad ka snieh masi. Naduh kata ka por ki sa ioh ia ka bom ka ksing ban pyndonkam ha ka shad ka kmen ba shisien shisnem u khun khasi, ia kaba la pyndonkam ruh ha ka niam ka rukom hadien.

Kumta ki iaid biang la ka jingleit bad la ong ba ha kawei ka sngi katba ki dang iaiaid ki la iohi sa ia ka phreit ba ka dem ha u japung, tang shu iohi ia ka phreit sa shisien pat ka pynkynmaw ia ki, ia kaba la jia ha kaba iadei bad ka jingpynyllon ia ka Diengiei. Lada kan nym jin da la ai buit ia u khunbynriew lehse yn ym lah ban pynkyllon ia ka Diengiei lane u lah ban phai khmat biang sha la u nongthaw ban kylli na u, hato kaei ka jingthmu haba u pynmih ia ka Diengiei ? Hynrei ka jingwan mih biang por jong ka phreit ha ka por ba ki dang don ha ka shaiong ka la pynlong ia ki ban shu kohnguh beiti ia ka jingai jingmut jong ka khlem da pynshongnia shwa ia kaei kaba ki dei ban leh. Ha ka jingdom ki la siat bad pyllait shi khnam, hynrei u khnam u her tang ha lyer namar ka phreit ka rit palat. Thur ka her bad lait im, ha ka jingbymiho pyniap ia ka ki la pom ia u japung namar ki dom ia u ruh ba u shah ia ka phreit ba kan dem ha ki kliar jong u. Ki da ong, "Kum ka dak ka jingpyrshitom ia me ba me la shah ba ka phreit kan dem ha ki kliar jong me, ngin pom ia me bad thaw ia ka tangmuri khnang ba u khun bynriew un ioh ban pyndonkam ha ka shad ka kmen bad kynud la ki jingshem ba u iakynud ha ka jingim junom la junom." La ong ba dei naduh kata ka por haduh mynta mynne ki ju shna tangmuri ban pyndonkam ha ka shad ka kmen, bad haba kynud ka tangmuri ha ka kti jong u

nongput uba nang ban khroh bad niewtang ngi sngew kum ban jaw ummat.

Hadien kata la ong ba la pynlong sa ka shad ka kmen khnang ban long kum ka jingainguh ia la u nongthaw uba la pynlong ia kiei kiei baroh, ha kaba baroh u laiphew jingthaw u la iashim bynta lem. Namar ha kata ka por ki dang iakren da kawei ka ktien bad baroh ki dang iasngewthuh iwei ia iwei pat. Naduh ki sim ki doh, ki mrad ki mreng bad baroh kiba par bad baher. Ha kata ka tamasa la wan mih sa ki arngut shipara kiba long u Bnai bad ka Sngi ban iashad lem ha kata ka jingshad. U Kui ruh bad la ka waitlam rupa u la mih bad shad ha lympung. La mih sa ka jingtharai sniew ia ka Sngi bad u Bnai kiba long shipara ym tang katta la iakren lorni bad kren bein kat haduh ban da pynsngewsih ia ka Sngi. Ka la phet iamrem na kata ka lympung shwa ban kut, sa u pyrthat ruh u shim kabu da kaba pan kylliang ia ka wait u Kui ban shad khlem da pynphai shuh, u talain shane shatai bad phet soit. Dei hangne ba la mih sa ka jingbymiasngewthuh jingmut bad la kulmar thlim ka khyndew. Ka sngi ka la phet rieh khlem da ai jingshai shuh ia ka sla pyrthei, u briew u sah ha ka shaiong ngain. La lip ka rong ka rup bad la sepei ka khan ka pyrkhath khlem poi sha kaba ki mut bad khan. U Briew um nang shuh ban rai kumno un leh ban wanlam pat ia ka sngi bad khroh ia ka ba kan wan ai jingshai, jingsyaid bad jingim pat ia ka pyrthei. Ki syntiew ki skud ki sdang ban tlor, ki phlang ki kynbat ki sdang ban stem, ki soh ki pai i kumba kin iap lut bad baroh ki kynja ba im i kumba kin duh jait lut. U briew um tip shuh kumno un leh u wad ki lad ki lynti ban wanrah pat ia ka jingiasuk bad ka sngi kaba mut hi ia U Blei Nongbuh Nongthaw, namar ka sngi ka thew ia ka hok bad jingshisha u Blei.

LYNNONG - 6

Ka Juk Jong Ka Krem Lamet Krem Latang

Hadien ka jingphet noh jong ka sngi bad ka jingbym wan jngoh shuh jong ka ia ka pyrthei u khunbynriew u la sdang ban wad ki lad ki lynti kumno ban wanlam pat ia ka na ka Krem Lamet Krem Latang. Ka Hok jong u Blei ka la jngai na u, sa shisien pat u sdang ban tare ruma ban wad ia ka jingsuk ba kynja mynsiem. Dei hangne ba u sa sdang ban kynshew lut ia ki jingleh bad sngewthuh la ki jingbakla bad wad ia ki lad ban pynbeit ia kaba la bakla. Dei hangne ba ngut nget ka paw ka jingsaindur ia 'ka Niam Khasi', kaba la kylla long ka Niam Shat ka Niam khein.

U briew u sdang ban wad ia U Blei ha kane ka juk (Krem Lamet Krem Latang) hynrei u shem ba da lade hi un ym lah shuh, namar naduh shwa ba U Blei Un iakhlad na u la don ka jingong ba un ym iohi shuh ia U Blei da ki khmat peit ki jong u bad un ym iohsngew shuh ia ki kyntien jong u, hynrei u lah ban iakren bad la u nongthaw tang lyngba ka duwan. Kaba mut ban pynleit jingmut ha ki jingduwai.

U khun bynriew mynta u sah ha ka jingdum, jingshaiong bad khmied longbneng kaei kaba wan-hap wanshoh ha ka jingim jong u. La lum ia ka dorbar pyllun hapdeng u khunbynriew bad u laiphew jingthaw bad ha kata ka dorbar la jied nyngkong da u Kohkarang ba un long u ksiang ban wanlam pat ia ka Sylem sngi

ba kan wan ai jingshai biang sa shisien. Katba ma u pat ha ka
jaka ba un leit khroh bad nguh let ia ka, u leit leh samla pynban;
kumta ka sngi ha ka jingdom ka la shim da ka lyngknot bad kawang
na ka lyngkdong jong u. Ka da tim da niew ba kum ma u un wan
leh samla ia ka ba un da kit da ka sahiaw shirta. Napdeng kiba
wan dorbar la shem ba dang jah sa u khun lymboit lymbiang uba
sah hatrai u sning u stap, kumta la phah shaw ia u, katba ma u
pat u la kular ba un kit khlieh ma u nadong shadong ha kaba
iadei bad ka jingleit nguh leit kyrpad ia ka sngi da kaba pynkular
ba kin ai ia u ka khor ka khriam shirynieng ba un bit ban ieng
hakhmat ka sngi. Hadien kata la ong ba u la leit sha ka sngi bad
da ka jingsngewrit u la kyrpad ia ka ba kan wanphai biang ban
wan jngoh ia kiba don ha sla pyrthei namar ka pyrthei khlem ma
ka kan kylla long kaba iap. Ka sngi ka dang kynmaw ia ki jingleh
u kohkarang ka la jubab ia u syiar da kaba ong, "khnang ba ngan
tip ba me long uba bit nam bad iadei dor shisha ban long kum u
nonglam khubor hato men shah ne em ba ngan da khmih da peit
ia ki snier jong me hato ki biang ne em kat kum ka kular ban iateh
hapdeng u briew bad u Blei. U syiar da ka jingsngewrit u la mynjur,
kumta ka sngi ka la shim bad kem ia u ban peit ia ki snier hadien
ba ka la dep pied ka shem ba ki bit bad biang nadong shadong
naduh u lai shnat u lai shka, u rwieng, u sohpet, u briew U Blei
bad ki dkhot ki dkhai, hadien kata ka pynim pat ia u syiar. Uwei
pat tang shu iohi ia kata ka jingleh u la phet iap lai lum lai wah
sha khlaw, namar la ong ba ha kata ka jingleit ki ialeit arngut,
hynrei uta uba phet iap sha khlaw u la kylla syiar khlaw noh.
Haduh mynta mynne la shem ba ki ju pynleit ia ka jingknia da u
syiar ba ri ki briew ym da u syiar khlaw. La shem ruh ba ki syiar
khlaw ki ju sngewtynnad ban thiah miet hatrai u diengsning ne u
stap uba iasyriem hi kum u diengsniang ban pynshisha ia ka ka
thymmei bah ba u syiar u shong mynshwa ban rieh hatrai u sning

u stap. Na kata ka daw naduh kata ka por-dei ha ki snier jong u syiar ba lah ban pule bad ka dak ka paw shynna ia ka jinghun, jingmynjur bad jingpdianghun lane ka jingbymhun, bym suk bad pyrshah ka mon U Blei. Kane ka pyni ba ym dei ban niew bein ia uba rit namar u rit ruh u don la ka dor kum u syiar uba long tang u lymboit lymbiang.

Dei naduh kata ka por, kata hadien ka jingwanphai pat jong ka sngi ba la sdang ban seng ia ka niam ka rukom, ka nguh ka dem bad ka knia ka khriam. La shisha u khasi u don ka niam hynrei um don pat ka seng ki niewniam kumba long kiwei pat ki jaitniam ban pyniar, ban lum paid bad ialap ia kata ka sotti juk, ka daw ka long ba ym pat don ki niam nongwei kiba wan ban tyllap ia ka jingngeit tynrai jong u. Ka niam jong u ka long shi iing shi iing ban bat la ka kular bad ban ri ia ka juban ba la khlei hakhmat u briew, U Blei. Ka jingim jong u ka long ban ri ia ka hok, pyrkhata ia ka hok, ban trei hok bad ban ieh hok. Ban ieit ia U Blei ka long nyngkong eh ban ieit ialade, ban burom ia kiwei bad iaia ha ka lynti kaba beit. Shwa ban tip ia U Blei dei ban tip shuwa ia la u para bynriew ha sla pyrthei, bad shuwa ban burom ia kiwei dei ban nang ban burom shuwa ialade da kaba nang ban im adkar ha baroh ki liang naduh ka bam ka dih, ka kup ka sem, ka iaia ka ieng, ka ktien ka thylliej bad kiwei. Kumjuh ruh ban ieit ia ka jinglailtuid bad niewkor ia ka jinglailtuid kiwei ruh kumjuh.

U Khasi u long barabor uba sbun, kylluid mynsiem, uba don akor bad uba sngewrit; hynrei u bym ju sngew tynnad pat ban pynpoh ialade. Uba ieit ia ka jingsuk, ka hok bad ka jingshisha; hynrei u bym ju aili pat ia kiwei ba kin niewbein ia u. Kumba long u syiem Tirot Singh u shah kylluid mynsiem ia ka Sorkar phareng ba kin pom surok lyngba ka hima Nongkhlaw sha Sylhet ha ka snem 1826, hynrei hadien ka jingleh bei jot ki briew ka sorkar phareng ia ka kynthei ka khyannah u sngew ba ka long kum ka

jingniewbein ia ka jaitbynriew khasi. Kumta u khreh ka wait ka stieh ban ialeh pyrshah ia u khun ka nongbanbein. Kane hi ka pynshisha ba u Khasi um lah shah ba kiwei kin niewbein ia u.

U Khasi um don ia ka thoh kot thoh sla, kumta ka long kaba eh ban shem ia ka history jong ka jingsdang jong u, la shisha u sah dum ha kaba iadei bad kane ka bynta pynban ka sain pyrkhat (Philosophy) jong u ka long kaba jylliew sat. U la pynshong nongrim lut naduh ka thymmei longbriew manbriew (Jenesis), ka sap ka phong bad ka rukom im. U hikai la ki khun ki pyrsa pateng la pateng ia ka buit ka akor ba kin ym sah ha ka lyngngoh bad klet la ka thymmei. Da ka jingstad bad ka jingshemphang ryngkat ka jingngeit la nang pyniar ia ka jingmut jingpyrkhat jong u.

Ka Riti bad ka dustur ka im da kaba buddien ia ki dienjat ba ki longshuwa ki la lam lynti. Ia ka riti bad dustur lah ban phiah ha kiba bun ki bynta jong ka jingim, bad ha kaba iadei bad kane ka bynta nyngkong eh ka wan shwa ka jingiadei jong u briew bad U Blei, ka ktien ka thylliej, ka longkur longjait, ka longkha longman, ka riam ka beit, ka put ka tem, ka niam ka rukom, ka synshar ka khadar bad kiwei. Haba shu ong lyngkot, ka riti ka dustur ka thew ia ka rukom im jong ka jaitbynriew hi baroh kawei, ban pyni ia ka sap ka phong nylla ban pynpaw shabar hakhmat ka pyrthei.

LYNNONG - 7**Ka Jingiadei U Briew Bad U Blei**

Ka kyntien 'Blei' ha U Khasi ka mut 'uba lah ei', haba u leh ei ei na ka bynta jong ngi ym da donkam ban siewdor ne pynphai kylliang; hynrei kiei kiei baroh ki long na ka bynta ka jingbha bad jingbit jingbiang jong ngi. Dei tang ma u hi marwei uba dap ia ka bneng bad ka khyndew kumta u kylla long U Blei najrong natbian, Dei ruh ma u uba long u nongbuh bad u nongthaw ia kiei kiei baroh kiba dap ia ka bneng bad ka khyndew, kumta la ju ong ruh u Trai nongbuh nongthaw namar u la buh bad thaw ia kiei kiei baroh. Nalor ba u la long u nongbuh nongthaw u la kylla long shuh shuh sa u nongsei bad u nongpynlong kam kut tang ka jingbuh bad jingthaw hynrei u nangsei bad nangpynlong shuh shuh ban nangheh nangiar na kawei ka pateng sha kawei pat naduh ki dieng ki siej, ki phlang ki kynbat, ki syntiew ki skud, ki mrad ki mreng, ki sim ki doh, ki puit ki khniang bad u bynriew hi shi tyllup pyrthei; Namar khlem ka jingsei bad ka jingpynlong yn ym don ka jingkiew bad jingroi.

Ha kaba iadei bad ka jingim u briew pat dei hi U Blei Uba lah ei uba long ruh u nongthaw bad u nongbuh, hadien ba u la dep thaw ia ki khathynriew bynriew u la buh pat hynniew hatbian bad khyndai shajrong ban im la ka bynta bynta. Kumta ha kaba iadei bad U Blei u khasi u ju khot da bun ki kyrteng kum u

nongbuh nongthaw, nongseinongpynlong bad nongthaw bynriew buh bynriew. Ka jingkhoh ia u ka shong kat kum ka jingjied bad jingsngewbit jong ki bad kat kum ka jingshem jingiakynduh jong ki ha ka jingim. Don pat ki por ba ki ju khot ia u da ka 'Hukum' ki ju ong ba la buh ka 'hukum' kaba mut hi ba la buh U Blei, lyndet 'hukum' kaba mut ba la lyndet ia U Blei.

Kat kum ka jutang ba la iateh la shisha ngi lah ban khot bun rukom ia ka kyrteng jong U Blei, pynban ngi shem ba ka jingngeit jong u Khasi shaphang U Blei ka long ba u don tang uwei ym bun ngut ne bun tylli. Dei ma u uba la thaw ia kiei kiei baroh bad kumjuh ruh ia u briew shi khрум ka bneng kata naduh kiba par, kiba her haduh ki phlang ki kynbat, ki syntiew ki skud, ki dieng ki siej bad baroh ki jingthung jingtep. U long u trai jong kiei kiei baroh uba dap ia ka bneng bad ka khyndew. Nalor kata u la long ruh u nongkyrkhu bad nongpyndap ha ka iing ka sem jong kano kano ka longiing, u long ruh u nongpynsan pynrangbah ia ka longbriew manbriew.

U Blei ha u Khasi u la don lypa naduh shwa ban long ka pyrthei ym don thylliej ba lah ban batai ia ka jinglong jong u, ka long kaba eh ban pyrkhat shaphang jong u. Kumta la shu hun ban ong ba u la don lypa naduh bymjukut shaduh bymjukut. Tang ma u hi marwei uba dap ia ka bneng bad ka khyndew bad u ju pynpaw ialade ha ki bor jong ka mariang bad ki jingdap jong ka naduh ka niamra ba shapoh shaba ka khmät u briew kam peiba, ka duriaw baiar, ki kshaid bad ki khriang bad kiwei kiwei. Dei da ka mon bad ka bor jong u ba la pynlong ia kiei kiei baroh. U Khasi u ju ngeit ruh ba U Blei U ai ia ka jubab haba u briew u phai sha u lyngba ki dak ki shin kat kum ka iapan iathong da u Syiar ne da ka pylleng, kata ka mut hadien jong ka juk krem lamet krem latang. Ia U Blei lah ban pyndonkam da kano kano ka kyrteng bad um long kynthei

ne shynrang kumta lah ban khot ia u da U Blei ne ka Blei katba ngi sngewbit.

Don ki por ba u Khasi u ju ong ba la mon hi 'ki blei' kane kam mut satia ba don bun ngut ki blei namar kumba la ong sha khmat ba don tang uwei U Blei ym bun ngut ki blei, ka jingkhoh 'ki' ha u ka long tang namar ba u long uba dap ia ka bneng bad ka khyndew.

Ha kaba iadei bad U Blei don pat ki kkep ba u khasi u khot ia u Blei da 'u' Leilongkur longjait' namar dei ma u uba la seng ia i kur i jait jong kano kano ka kur, da ka jingkyrkhu jong u ki roi ki par parum pareh ki bit ki biang bad longbriew manbriew. Nangta sa u 'Leilongkha Longman, namar dei ma u uba pynkop pynbit ia ka longkha longman ban roi ban iar u tnum u tyndai da kaba pyniahap, pyniakop bad pyniadei ia kawei ka longing bad kawei pat lyngba ka shongkha shongman. Haden u kylla long ruh u 'Lei muluk' lei jaka bad u 'lei khyrdop' Lei kharai bad bun kiwei pat ki bynta jong ka jingim.

Ha u Khasi uba shaniah bad aiti lut da shisha ha U Blei u ngeit ba U Blei u long uba kloi ban map ia ki jingbakla u bynrrew bad uba iarap ban pyndap lem ia ka duna ka shiteng jong u. U long uba dap da ka jingisnei bad ba lah ei. U long ruh uba donbor bad uba dap ia ka bneng bad ka khyndew, khatduh U Blei ha u Khasi u long uba hakhlieh tam, uba donbor tam bad u bym thut shen.

Dei ban kysiew ia ka jingngeit bashisha kaba don hapoh jong ngi khnang ba yn sa lah ban law ia ka jingsuhsat ka ri bad jaitbynrrew suki suki. Wat iakajia ruh na ka bynta ka niarn naba baroh ki jingiakajia ki ju pynpaw ba phim don ka mynsiem ba kynja Blei. 'faleh ruh ban pynrung ia u Symbat jong ka jingkohngui, hynrei phim dei pat bah iehroh ia la ka jong ka jingngeit (niam). Ka jingngeit ka long ka ain jong ka jingim.

LYNNONG - 8

U Khasi Bad Ka Ktien

Haba kren shaphang ka ktien lah ban sngewthuh ba ka ktien ka thew eh ia ka ktien kren bad dei ma ka kaba long kum ka atiar ba u briew u lah ban ia sngewthuh lang, ka long ruh ka atiar kaba lah ban tehsong ia kano kano ka kynhun ba kren ia kata ka ktien. Da ka ktien la pynpaw ia ki jingmut, ki jingsngew bad jingangnud ha ka jingim. Dei ruh ma ka kaba pyniapher ia u briew na u mrad halor ka bor pynshongnia. Ia ka jingkyang haba kmen ne pang ym lah satia ban sngewthuh bad ym lah ruh ban ong ba ka dei shi bynta na ka ktien namar ym lah ban sngewthuh ka mut aiu, la shisha uta uba kyang u don la ka jingthmu haba u leh kumta. Ka ktien ka la long shi bynta na ka jingim briew ia kaba la sdang shwa na kaba kren bad lah ban iasngewthuh lang.

Ki mrad la ki stad katno katno ruh kim don ktien ban kren hynrei ki pynpaw ia ka jingsngew jong ki tang lyngba ki rukom pah, khiih bad rukom leh. Wat ki kulai bad ki ksew ruh la shisha ki sngewthuh lut ia kaba u trai u kren ialade pat kim nang ban jubab.

Dei ka ktien kaba pyniapher ia u briew na u mrad bad dei ma ka kaba lah ban teh song ia ka jaidbynriew. Hapdeng ki paid khasi ka ktien Khasi ka la long kawei na ki atiar bakhlain bad ka

ba teh song ia ka jaitbynriew, ngi sngewjan ban iohsngew ne iakynduh ia kiba kren da kajuh ka ktien khamtam ha ri nongwei. Na ka ktien lah ban sngewthuh ia ka rukom pyrkhat jong uno uno u briew, lah ban iohi lut ia kiei kiei baroh naduh basdang haduh bakut tang na ka ktien ka la biang ban bishar.

Ha kaba iadei bad ka ktien u Khasi u don la ki jong ki kyndon kumno ban pyndonkam ia ka, naduh ka rukom buh ia ki kyntien ha ka dur ba sngewiahap bad i iahap namar ha ka ktien khasi ha kaba iadei bad ka jingbuh ryntih ia ka ktien (word order) ka wan shwa ka subject Verb bud saka object kum : **Nga dih dud** (SVO) katba ha ka Hindi pat kam long kumta la shisha ngi dang hap hapoh ka ri India hynrei na ka liang ka ktien ngi iapher namar la jan baroh ki nong India kata na ka iing Indo-aryan ka iaid shuwa ka subject bud ka object hadien sa ka Verb (SOV) kumne : **Me dudh pite hai**, shuh shuh ka sur kren jong ngi ruh ka iapher, ki rukom spel dak, ki jingsawa, ki rukom niew bad kiwei kiwei.

Nalor kata da ka ktien la tehsong lang ia ka longing longsem, longbriew manbriew, ka shnong ka thaw, ka hima sima, ka trei ka ktah bad kum ban shu ong kyllum ia ka imlang sahlang hi baroh kawei, ka jaitbynriew kaba khlain ka don la ka jong ka tynrai jong ka ktien ka thylliej. Kum ki khasi, don shibun ki Ktien Kynnoh ki ktien shongsbai bad ki ktien bynrap ban nang pynbang kiba kit ia ki jingmut kiba jylliew bad iahap. Da ka ktien lah ban sngewthuh ia ka jingmut ba don ha lyndet jong kano kano ka kyntien kum ka nuksa ha kaba iadei bad ka synshar ka khadar, ha u khasi ki don ki syiem blei bad syiem briew. Syiem blei ka thew ia ki jait syiem kiba wan mih tam napdeng u khun khasi bad wan longbriew ha. ka rukom kaba phylla kum : ki syiem Shillong, Mylliem bad Khyrim kiba long ki khun ka Pah Syntiew kaba mih na Krem Marai bad wan mih sha pyrthef da kaba shu pah da u Syntiew. Kumjuh ruh

ki khun ka Lidohkha kiba la kylla long noh ki syiem Sutnga. Katba ki syiem brielw pat ki dei kiba shu jied da u brielw ia kano kano ka jait ban shimti ia ka sad ka sunon, ka niam ka rukom bad ka synshar ka khadar ha kano kano ka hima. Kum ka nuksa da ki syiem Sohra ki dei ki syiem brielw.

Ha kaba iadei bad ka ktien la don ruh ka jingpyrshang ban pynriewspah ia ka da kaba shim kylliang na kiwei pat, kum ka ktien khasi, ka la shim kylliang kylluid bun spah tylli ki kyntien na kiwei pat ki jait ktien khamtam eh na ka liang ki kyrteng thymmai jong kiei kiei. Kum ha kaba iadei bad ka kyntien **Daloi** ka wan na ka ktien **Daloi** ki nong Tibet, **Myntri** na ka mantri (Sanskrit), **Pyrthei** na ka **Prithvi** (Sanskrit), **Dorbar** na ka **Darbar** (Persian). Ka jingiar jong ka hima u khasi ha kito ki por ka la pynlong ia u Khasi ba un iakynduh kam bad ki kynhun bynriew bapher bapher, kiba don hapoh ka jingkdup ka hima Khasi ne wat shabar ka hima jong u ruh haba u shim kylliang ruh ka long ban nang kham pynjanai shuh shuh ia la ki jong ym ban pynduh ia kiba la don lypa. Kumba long lem kiwei pat ki jaitbynriew heh paid, khamtam eh ka phareng kaba la kylla long ka ktien pdeng shi tyllup pyrthei, ka la roi bad iar dei na ka jingkloi jong ka ban shim kylliang kylluid na shabar u pud u sam ka ktien la jong. Kane ka pynpaw shai ba u Khasi naduh hyndai u la long uba proh, uba iohi jngai bad uba shemphang.

Da ka ktien la ai ka jinghikai ba janai ia man la uwei pa uwei ba un long u 'riewsaidthma bad u' rangiasaid uba shyrkhei. Kum u nongsynshar u dei ban long u 'riewsaid uba shemphang, uba pnah bad uba donnia; uba tip lut ia ki ain ki kanun bad ki kam hima sima baroh.

Ha kaba iadei bad ki ktien bynrap u khasi u da wanrah da kiba kit jingmut bad khiathew kum ha kaba iadei bad ka um la ka long kaba kongsan eh ha ka jingim jong u brielw pynban.

dang donkam sa ia ka ding, nador ka kti don sa ka kjat, ka khmat bad ka khmut. Ka bein ka khoh, ka khrong ka dan, u syiem u kmie nador ba u long u nongsynshar u long ruh kum ka kmie kaba sumar la ki jong ki khun ba kin lait na ka thngan ka shah jingit. Yn ym don ka bam khlem ka dih, ka kup khlem ka sem, ka niam khlem ka rukom, ka ktien khlem u thylliej bad kumta ter ter.

Kumjuh ruh ka long ha ka imlang sahleng bad jingiadei shi iing shi sem, shi kur shi kmie namar dei na ka liang ka kmie ba u Khasi u khein kur. Ki para ki pyrsa na ka para ki mih ki pyrsa, bad kiba shi para bad ka kmie pat na ka liang ki kynthei don ki kmienah ki kmie san, u tnum u tyndai bad bun kiwei pat ki bynta ba iadei bad ka longing ka longsem.

Ha ki kam niam bad jingiadei bad u Blei pat ngi ioh shuwa ia ka niam ka rukom, yn ym don ka shat khlem ka khein, ka khein ka bishar, ka knia ka khriam, ka bruin ka briah, ka thoh ka tar, ka kjap ka star, u dkhot u lamjew, ka diengshat ka diengkhein, u tymmen u san. Kum u briew un ym lah ban long uba tip ia U Blei lynda u tip shwa para bynriew. Kumta la ju pynbud kumne tip-briew tip-Blei.

Ka ktien ka dei ka thong bah bad u mawshan mawkhang jong ka jaitbynriew. Ngi dei ban nang ban niewkor ia ka ktien khnang ba ka jaitbynriew kan im, namar dei ka ktien kaba lah ban pyndait laha bad tehsong ia ka jaitbynriew. Ka jaitbynriew kaba dei ban im, ban neh ban sah bad nangkiew dei kata kaba don la ka jong ka ktien ia kaba la seng nongrim ha ka jingnang jong kita kiba kren ia ka ban niewkor bad pynneh pynsah ia ka. Ka shong eh ha ngi ba ngin pynkhie im la ka ktien khnang ba ka kolshor jong ngi kan iai im, iai roi bad nangkiew irat katba nangiaid ki sngi ki por. Kumjuh ruh ban nym ailad ia ki bor tynjuh na shabar ban rong noh bad kit noh ia kiba ngi la don.

LYNNONG - 9

Ka Longkur Longjait

U Khasi u don la ka jong ka rukom khein kur khein jait, kaba pher shibun na kiwei pat ki jaitbynriew ka pyrthei. Baroh ki jait bynriew satlak ka pyrthei ki khein bad shim jait sha u shynrang, bad u shynrang u dei u nongbat ia ka jait, dei ruh ma u uba ri pynim bad mih bteng ia ka jait. Kane ka long khongpong ha u Khasi, u khasi u khein bad shim jait sha ka kmie - dei ki khun kynthei ki ban mih bteng ia ka jait. Kata kam mut pat ba u shynrang khasi um don bynta ei ei ha ka kur ka jait, hynrei baroh ki khun kynthei bad shynrang kiba la shongkurim ne bym pat shongkurim ki don bynta ha iing kmie. U Shynrang ne ki khun shynrang dei ki rishot bad jingshngain jong ka iing ki ban long ki nongker nongda bad nongsneng puramit la ki para pyrsa. Ka kynthei pat ka nonglum, nonglang, nongbat ia ka jait ka kynja bad ka nongkynshew kyndiap.

Kumta 'Kaiing I Mei' ha u khasi ka dei ka jaka ha kaba la saindur ia ka longbriew manbriew bad ka akor ka burom ban in tip-Blei tip-briew. U Khasi u da pynphong pansngiat ia la ka krr. ie, di ma ka kaba pynsan pynrangbah, kaba aibuin aithiang bad kaba kit ba pun ia la i khun naduh ba i dang don ha kpoh haduh ba in da mih sha sla pyrthei. Dei ruh ma ka kaba sneng, ba hikar bad kyntu ia la ki khun ba kin iaid ha ka lynti ka hok bad jingshisha. U Soso Tham u kynud.

'Shuwa ban pra iwei shawei,
Nangne ngi tip shaphang U Blei'.

U Soso Tham wat la u dei u Khristan pynban um shym lah ban laid lait na la ka thymmei, kum u briew uba leit ia la ka jong u sngewthuh shai kdar bad u tip ruh ba u shynrang Khasi wat ynda u la don la ki khun ki kti bad la kaling ka sem pynban ha ki sngi ba khatduh jong u, u hap ban wanphai sha la ka mei ka iaw. Kata ha kaba ia ki shyieng jong u - dei ban leit pynphai sha ki kur khnang ban seng ia ka maw shyieng bad thep lang shi kur shi kpoh (Kat kum ka niam ki Khasi).

U Khasi u da tip biang pa biang ban khein ia la ki kur bad khot ia ki da ki kyrteng bapher bapher kat kumba dei ban khot la ia u hynmen shynrang ne parakynthei ba shipara bad ka kmie). Kum Marit, Maheh, Madeng, Marangbah, Maduh bad Ma kumta kumta ia kiba shah dei kni katba Meisan, Meideng, Meiduh bad Mei kumta kumta ia kiba dei ne long ki kynja kmie ne hynmen bad para kynthei ka kmie. Ha u Khasi ka iing khatduh dei ka 'iing seng' ne 'iing niam' ha kaba baroh ki niam ki rukom jong ka kur ka jait naduh ka niam im haduh ka niam iap la pyndep ha ing jong ka. Ym tang katta; "Lada jia ba ka dei ka iingkhadduh ki don ki kni ki bym pat leit iing briew bad ki lah ruh ban don ki khunruid ki khunjien kiba la iap kmie bad, kiba sah khunswet kiba dei hap ha ka khadduh ban ri ban dup ma ka"¹. "Ki lah ruh ban don ki kmierad ki kpa-rad lada ki dang im."² Kata kamut ba dei ka kamram ka khadduh ban peit ban sumar bad ban lum ban lang ia la ki hynmen ki para, ki kni, ki kmierad kparad bad ki khunruid khunjien ba kin ym sakma. Khnang ba kin lait na ka shang khrong shane shatai namar u Khasi wat ban khrong ruh u da khein sang, ka long ruh ka jinglehrai ka kur ka jait ban don u

1. H. O. Mawrie - *Ka Pyrkhat U Khasi* p 35.

2. *Ibid.*

para ne u iing uba khrong. Kumta ban lait na kata dei ka khadduh kaba lum ba kynthup. Ka iing Khadduh namarkata ka long kum ka iing Syiem, kaba kloi ban pdiang ia kito ki kur kiba wan sha ka ban ai jaka-shong jaka-sah bad jaka rieh tngen ia ki khun swet khun myllung ha iing bad ha ka kur ka jait. "Ka long ruh ka nongkdup ia ka rukom jong ka kur ka jait"³.

"U kni khamtam u kni rangbah, u don ka bor bad ka hok ban bthah ban sneng bad ban synshar ia la ki para ki pyrsa, wat ynda u la leit iing-briew bad u la leit shong sha la iing-khun iingkti ruh."⁴ U don ruh ka jingkit khlieh ia la ka iing-kur iing-para bad dei ruh ma u uba dei ban pyndep ia ki niam ki rukom baroh kiba dei ha iing kur. Kumta baroh ki kur kynthei ki khmih sha u kum u nongprat lynti, u nongker nongda bad u nongsynshar ka iing. Ki da burom, shaniah bad niewkor ia u, ki kur kynthei kim dei ban leh ia kaei kaei khlem ka jingmynjur lang ki kni khamtam ha kaba iadei bad ka nongtymmen nongsan lada ki mut ban die haba ki kyrduh eh. "Ia u Kni nyngkong eh, u khun ka iawbei ki khein u "Suitnia" (uba suit da ka nia ia la i kur i jait)"⁵

Haba phai sha ka kyntien 'Kur' ka thew ia kito kiba dang iamih iajei na kajuh ka kmie ba nyngkong eh - "Ka iawbei - ka kiaw kaba bei ia ka longjait - ki khein "Kur".⁶ "Ka ktien 'Jait' pat ka thew ia ka kynthun briew, kynthei bad shynrang kaba mih bad kaba hiar pateng, naduh ka kmie tymmen kaba long ka khun ka ksiew jong ka iawbeitynnai, kaba seng ia i jait bad ia kaba ki khot "IAWBEITYMMEN."⁷ U H. Lyngdoh u ong ba ka jait ka long tang ka kpoh jong i kur bad na kawei kawei ka kur lah ban mih bun tylli ki jait na ka, kata kiba pait ba san bad mer najuh. "Hynrei

3. H. O. Mawrie - *Ka Pyrkhat U Khasi* p. 36.

4. H. Lyngdoh - pp. 130, 131. *Ka Niam Khasi*

5. Sib Charan Roy - p. 21 (*Ka Niam ki Khasi*).

6. Sib Charan Roy *Khasawian* p. 20. *Ka Niam ki Khasi*.

7. H. Lyngdoh - p. 125 *Ka Niam Khasi*.

baroh ki kpoh ne ki jait kiba pait ne khlad na kawei ka kur ki ia long “Shi kur”.⁸ Kine kim bit ban ia shongkha lano lano ruh namar ki ialong kum shipara na kajuh ka kmie bad ban ia poi kha shikur ka long kaba sang iap sang im “Ki khein ‘Shongsang’ ia kata”.⁹ U Khasi u da mana tyngheh ia kane bad lada shem ia uno uno uba leh kumta ki da tait kur syndon. Kum u/ka ta ka jait briew kim lah shuh ban don bynta ha i kur i jait naduh ka ioh pateng haduh ka niam ka rukom ruh kum kaba khar shyieng, yn ym lah shuh ban ia thep lang ha kajuh ka maw. Ia ki shyieng jong kita ki briew hadien ba ki la iap la shu pynkie sha um. Kim don bynta ei ei shuh ha ka niam ka rukom ne ka phur ka siang. Ki la long hi thik kum ki blang ki masi haba iap kim pynlett shuh ha ka niam ka rukom.

Nalor ki kur dang don shuh sa kawei ka rukom khein hapdeng ki Khasi kaba ki khot ka ‘iateh kur’. Kine la shisha kim dei kiba iamih ialong na kajuh ka kpoh ne na kajuh ka iawbei tynrai pynban ki don ka jingiateh ban ialong kum shijur shijait kata kawei ka kur ka iateh kur bad kawei pat ka kur ne ka jait, na ka daw ka jinglehbha, jinglehieit bad jingiarap kyliang kawei ia kawei pat. Ha ka jingshisha kine kim don ka jingiadei snam ei ei ruh em hynrei ka jingdawa jong kata ka jingiateh ka long tang ban ym don ka jingiapoikha hapdeng jong kita ki arliang kur lane ba ka long ka bymbit bakin iashongkha shongman hapdeng jong ki. Katba ha ka niam ka rukom bad ka thep shyieng pat kim ju ialeh lang ne thep lang.

8 *ibid.*

9. Sib Charan Roy *Ka Niam ki Khasi* p. 21.

LYNNONG - 10

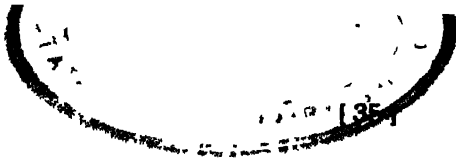
Ka Longkha Longman

Ka 'Longkha Longman' ka don ka jingiadei bajan eh bad ka 'Longkur ka Longjait', haba phai sha ki niam ki rukom ruh kiba kat kum ka niam khasi don ka jingiasnoh hapteng kine ar. U Blei U la buh kynthai shynrang hangne ha sla pyrthei bad na kita ki hynniew jur kiba la wan longbriew nyngkong shane sha sla pyrthei ban shong ban sah, la iaroi katne u bynriew parum pareh haduh kine ki sngi. Dei da ka jingiateg hapteng ki arliang kur arliang jait bad ka jingiapoi kha hapteng jong ki ba la pynroi bad pynneh pynsah ia u symbai. "Ki Longshuwa manshuwa u khun Khasi khara ki la buh ia ka niam ka rukom jong ka Longkha Longman, ha kata ka rukom ba kin iahap ia biang bad ka jingsngewthuh jong ki shaphang ka jingiadei u briew bad U Blei, shaphang ka jingiadei ka Longkur bad shaphang ka jingiadei u parabriew"¹ kata ka mut ba haba u khasi u leh ia kaei kaei u da pynshong nongrim ha ka niam bad pan jingbit na la u nongthaw la ka bit ne em ban leh kumta. Um ju tur matlah bad bam jakhluit imat dei kane ka ba pynlong ia u Soso Tham ban kren ia kine ki kyntien :

"U Khasi hyndai la u tare
hapoh ba tlip tlip pynban
U long uba don la ka jingshai"²

1. H. Lyngdoh - *Ka Niam Khasi* p. 136.

2. Soso Tham : *Ki Sngi Barim U Hynniew Trep jingpynshai* - XIV

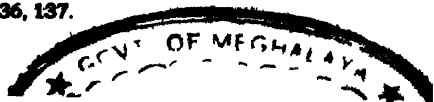
Kane ka mut ba ka jingiajan bad jingpyndem jong u ha la u nongthaw ka pynlong ia u, u briew uba don ryngkat bad laid ryngkat ka jingshai namar U Blei U long ka jingshai bad "ha ka maia u iohi ia U Blei, bad u seng ia ka niam ha ki jingmaian ka ieng-rangbah bad ka ap jutang."³ Kumta ruh ia ka niam U Khasi la pynshong nongrim ha ka Longkur Longjait bad ka Longkha Longman.

Ia ka Longkha longman la seng nongrim bad la pynlong da ki ariang kur kata da ka jingiapoikha u shynrang na kawei ka kur bad ka kynthei na kawei pat ka kur. Ha u Khasi uno uno u bit ban iapoikha bad kano kano ka kynthei ne shynrang kiba long shabar na i kur i jait jong u, hynrei ka long pat ka sang ka ma ban iapoikha bad la i kur i jait ne kiba la iateh kur. Ia kane u da mana tyngeh namar u ong ka long ka jingpynbyrsieh ia la i kur i jait. Baroh kiba shabar na i kur i jait ki long 'ki kha ki man'. Haba u shynrang u leit shongkha ha kano kano ka kur, kata ka mut u leit long kpa ha kata ka iing bad lada une u long u kpa ba nyngkong eh jong kata ka kpoh, u kylla long u 'Thawlang' jong kata ka kpoh, ka kur ne ka jait. "Ia une, ki khun ki ksiew jong kata ka kpoh ne ka jait ka kur, pateng la pateng, ki kynmaw, ki nguh ki dem bad ki aibam."⁴

Ha u Khasi shwa ban poi sha ka shongkha shongman u da wad da kylli da pyrthew shwa ban dup tip ia ka long iing long sem ka kur ka jait bad kumta ter ter, namar u sheptieng ioh shu kumno re iakynduh da i jait ne kur la jong. Ia kiba iamih laiei lang na u kpa ne para shynrang u kpa ki khein shi para kha, kum ia kine ruh u khasi u khein ba ka long ka bym bit ban pyniapoikha namar ki ialong shipara na u kpa. Ki ong ia kane 'ka sang sohpet kha'. Kumta shwa ban leit iing briew u khun shynrang ne pyniapoik

3. Ibid.

4. H Lyngdoh - Ka Niam Khasi pp. 136, 137.

kha ia ki shijur ka dei ka kamram jong ki kni na ki arliang kur ban da kylli da pyrthew bad ban da wad ioh don ka sang ka ma ka wit ka wai. "Kat kum ka niam khasi ka Longkha Longman ka long ka kam kaba kyntang namar ha ka ka don ka khyrdop BLei ba u briew u wan ban shim ia ka longrynieng ha kane ka pyrthei."⁵ Shwa ban seng ia ka long iing longsem donkam ban da iatip lang kiba ha iing ha sem, bad u khasi u da khein poh bad khlem akor ia kito ki samla ba shu iashong ne iahap hi. La ong ruh ba kim ju niew ba ki ialong shi tnga haduh ba kin da ia ioh khun ioh kti.

U kpa u long u nongseng ia ka longrynieng man ryenieng bad u nongai ia u sohpet u ksai hynrei um don bynta ei ei ruh em ha ka niam ka rukom ki kur ka tnga jong u lane ka spah ka phew jong ka. Hynrei kata kam mut pat ba ki ibein ne niewpoh ia u hynrei ki da ieit bad niewburom ia u kum u kpa nongkha bad u Longkpa jong ka iing uba wan ban pynroi bad pynneh pynsah symbai ia i kur i jait. Khlem u kpa ka pyrthei kan long suda. Ia u kpa uba tipbriew tipblei uba ri ba sumar bad bsa hok la ki khun bad ka tnga, ki da burom ia u kum u kpa balah ba iai. Ki kur ka tnga jong u ruh ki burom ia u kum u kpa kha uba lah ba iai bad u nongsyrdep syrphong. Ia ki kur kynthai u kpa ruh ki khun kha ki da burom kum ki knia kha ba ai ba sei ia ka long ryenieng man ryenieng bad ia ki para shynrang jong u kum ki kpa khyannah khyllung bad kumta ter ter.

Katba u dang im u shong u sah, u bam u dih bad u pelt u khmih lang la sha iing kur ne iing khun, namar, ha iing kur u long u nongsneng nongkraw katba ha iing khun pat u nongkamai kajih bad nongpyndap ne syrdep ia kajot ka pei bad ka duna shiteng. Hynrei ynda u la iap dei ki kur jong u kiba shimti kum haba thang bad lum ia ki shyieng jong u. Lane ka long ka kamram ki khun

ban aiti ia ki shyieng u kpa lada dei ba ma ki ki pyndep ha kaba thang ia ka met iap u kpa, khnang ba ki kur u kpa kin ioh ban thep lang ia ki shyieng shi khrum ka maw bad syndon shrup shikur shi kpoh.

Ka jingthmu ba kongsan eh ka shongkha shongman ka long ban pynneh pynsah bad pynroi ia ka jait. "Ka shongkha shongman ka bym don khun don kti kam wallam ia ka longkur longkha lane ka longkha longman".⁶ Kumta ka jingangnud jong ki arliang kur arliang kha haba ki pyniapoi kha ia la ki khun ki pyrsa shynrang kynthai ka long ban pynheh bad pyniar ia ka jait ka khong ban im ka kyrteng bad sah ka nam da kaba ioh la ki khun ki kti ki ban sumar bad peit kyliang ha ki sngi ka jinglong tymmen. Ki khun ki long ka jingshngain jong ka iing, ki long ruh ka doh ka snam ia ki kur bad u soh u syntiew ia ki kha.

U Khasi u da burom bad kheinkor ia ka kmie-kha namar ki ong ba dei ma ka kaba bat ia u sohpet kha. Ban haram ia ki nongkha ka long hi ka jingbymkhein kor ia ka longrynieng bad kum uta ne kata ka briew kim ju kham shembha. Ha ki por ba mynshwa lei lei ki da don ka nguh meikha pakha haba don ka phur ka siang. Ki khun-kha ki leit ban ai kino kino ki jingaisngewbha la ka long da u masi, u sniang ne u blang; kata ka shong eh kat kum ka jinglah jong ki ym don satia kano kano ka jingiakut lpa. Ki da kit bok kit rwiang ruh ba ka kmiekha kan leit da kaba suk kaba sain khlem kano kano ka jingsahnud ne buhnud sha Dwar U Blei. Ki nongkha pat ki pdiang ia ka jingai ki khunkha bad ki pynsngew ha ka nongiap ne ba la iap (kmie kha) ki da shat khaw ia ki khunkha ryngkat ka kyrkhu ka kyndoh ba kin heh kin iar u tnum u tyndai, ban phuh ka longkynthai/shynrang bad ban, roi ka khih u syngang ba kin im suk im palei kyndai. La ong ba kumba ki leh ha ka niam ha kaba shikur shikur ki kum ia ki shyieng.

ban leit thep lang shi khrum ka maw, kumta ruh ki iakynduh lang sha dwar U Blei. Wat shipor ha ka pyrthei ki iakhlad ha kaba ki la seng la u tnum u tyndai hynrei ha ka jingiap ki iakynduh biang shrup.

Haba phai sha 'ka iing i Mei' ngi iohi ia ka sain pyrkhat u Khasi halor ka longkur, longkha kat kum ba la pynpaw ha ngi da u Soso Tham. Une u myllung wat la u dei u Khristan pynban kum u Khasi um lah satia ban klet ia ka mynnor bad ka iing i mei, ha kaba ia u la pynsan pynrangbah bad sain-dur ia ka longbriew manbriew ba un iaide ha ka lynti kaba dei. Ia u la hikai naduh dang khynnah kumno ba un tip ka khein kur khein kha bad kata ka jinghikai ia u kam kut tang katta hynrei ka iai sah junom bad nang kham jylliew shuh shuh ynda u la poi sha ka jinglong rangbah. U Soso Tham u tip ba ka iing khadduh ka long kum ka 'iingseng' ne 'iingniam' haba ia ki niam kur baroh la pyndep ha iing jong ka. Hynrei katba nangiaid ki por ki jingkylla ruh ki nangbun, da ka jingiakhleh jaktung u khun khasi bad kiwei pat ki jaitbynriew ne ba la iashai ym lah ban ong, kane ka jingleh ka la kylla. Kam dei shuh ka iing khadduh kaba dei ban peit ban khmih bad nonglum nonglang, wat ki kmie ki kpa ruh kim da khein eh shuh ia ka nyngkong ne khadduh, hynrei shaba noh ka mon shata ki labeh, bad haba kim sngewiahap bad ki khun kynthai ki leit ban sah bad ki khun shynrang lane khot da ki pyrsa kurim ban pynsah ha la iing. Ia ka niam ka rukom bad ka nguh ka dem ruh ki la tip hi ha la iing la iing, hooid kat ba dang don ka kmie ki ialeh lang hajuh hynrei haba la khyllait ka kmie bad mih la ka iing ka iing ki latip hi ha la iing la iing, kim da pynsalia shuh kat ban da leit sha iing ka khadduh. Mynshwa ka pyrthei khasi ka long kaba khim haduh katta katta bad baroh ki dang ia im iashong ryngkat ha hajuh ka shnong kumta ka khim suk ia ki ban leh lang shrup ha iing khadduh ia kano kano ka kam. Hynrei mynta ki

briew ki la nangshai bad ka pyrthei Khasi ka la iar haduh katta katta kumta ka shem shitom ban iabeh, khamtam ha kine ki por tan kam mynta. Ki iabeh sa tang sha ka iap ka jhia bad ka shitom ka lanot, kumjuh ruh ha ka kmen ka sngewbha. Mynshwa ka Rympei ba rhem imei dei ka jaka ha kaba la hikai ia u briew bun kiei kiei kiba iadei bad ka jingim briew namar bym pat don ki jaka hikai ban hikai ne ai jinghikai kyrpang, kumta ki kmie ki kpa ki kham iohlad ban sneng ban kraw la ki khun ki kti bad ki kni pat la ki para ki pyrsa. Mynta pat la mih ki skul bad la phah ia u sha skul naduh dangrit bad hangne la hikai ia u bun kiei kiei kiba iadei bad ka jingim jong u ha kaba iadei bad kiwei pat, ba un tip ka akor ka burom bad kumta ter ter. Haba phai sha kane ka liang kaba nyngkong ka kham don dor bad kham janai kata ha kaba kyntiew ia ka longbriew manbriew bad tipbriew tip-blei. Ngj ju shem ruh ba ki khun kiba wan na ka iing donburom ha kaba ki kmie ki kpa ki da pyllait por khnang ban iasyllok bad ki, ki kham tip ia ka akor briew ha kaba iadei bad ka ktien ka thylliej bad ka iaid ka ieng.

Ki por ba la leit u kni u long u khlieh jong ka, iing bad u long u nongsneng nongkraw ia la ki para pyrsa ba kin im donburom sah donburom. Ki kyntien jong u ki long ka ain. U long ruh u nongpyndep ia ka niam ka rukom ha iing kur, hynrei mynta pat kane ruh ka la kylla mulot. Hoooid u dor ka hok ka bynta ban sneng ban kyntu la ki para pyrsa hynrei ki kyntien jong u ki long kam kai, ha kaba ki para ki pyrsa jong u kim treh ban pdiang. Ngim lah pat ban kubur ba baroh ki long kumta hynrei don ruh kiba dang niew burom ia u kni kum u nongpeit nongsynshar ka iing kur. U khun shynrang ka iing u long ma u u nongker nongda ia ka jait ka kynta kaba ka kynthei pat ka long tang ka Lukhimai kaba dei belt tang ha iing, hynrei haba phai pat sha kane ka juk kaba mynta ki kynthei ki la iaryngkat kyrdan hi bad ki rangbeh ha

ka liang ka thoh ka pule, namar mynshwa ka dei ka juk synshar bor hynrei mynta pat dei ka synshar da ka ktien ne ka nia bad jingstad ba ki don.

Haba phai pat sha ka phur ka siang kumba ka paw mynta te ym ju kham don ba leh shuh, khamtam ka thep Mawbah. Haba iap ruh bun ki shu ia tep, kim thang shuh bad haba thang ruh kim khar shyieng shuh. Wat la shisha ki dang don ka put ka tem hynrei kine baroh ki sah satang ha ka rong ka tamasa kum kaba shad weiking bad kumta ter ter. Ka nguh Meikha pakha kam ju kham don shuh lait noh satang hangne hangtai kiba dang sah khyrdong. Ka jing iasngewbha sngewmiat bad burom meikha pakha ka sah sa tang ka burom pyrthei, hynrei kim ju pynleit shuh sha ka niam ka rukom kumba ju long. Ia ka riam ka beit bad ka shad ka kmen ki dang bud bad pynneh pynsah haduh mynta mynne. Kaba ki la pynduh bad pynjah noh Dei tang ka Niam iap, kaba mut ka jingpynleit ia ka niam ka rukom ia kiba la iap. Kaba dangsah haduh mynta mynne dei ka niam ba im kaba ki ju pynleit sha la u nongthaw ban ioh ka jingkyrkhu kyrdoh ban sah ka nam ka burom ban roi parum pareh ban khraw ka khiih u syniang bad kumta ter ter.

Ka Nguh Ka Dem Bad Mane Blei

Ha ka juk jong u Sohpetbneng U Blei U dang wan jngoh ia u brierw bad u dang wan kren ha u da ka sur, u brierw u dang lah ban iohi ia ka hok, ka jingshisha bad jingshai jong U Blei kumba u iohi ia ka sngi ne u Bnai. Hynrei naduh ba u brierw u la sdang ban iaid ha la ka jong ka mon bad bor sngewthuh la jong U Blei u la sdang ban jngai na u da kaba u brierw u la pynjngai nyngkong, u brierw um lah shuh ban iohsngew ia ka sur kren jong U Blei lymne iohi ia ka jingshai bad jingtyngshain ba u pynpaw. U brierw ha ka kut lad u la phai sha U Blei ban kylli bad pan hukum, ka hukum ka ai ia ka jubab ba u lah ban iakren bad U Blei tang lyngba ka duwan, bad pule ia ki dak ki shin ba un pynpaw ha kata ka duwan ba la pynkhreh. Kumta ka jingdon jong ka diengshat, ka 'lalung ka' la 'liar, ka 'lamet ka' latang ka long ka dak jong ka duwan ba u pynkhreh na ka bynta ban ai mudui, ban iakren, ban pan mab bad pan na ka hukum ia kano kano kaba u la khan u la pyrkhat.

Ha kaba iadei bad ka nguuh ka dem, ka duwai ka phirat bad ka jingmane, u khasi u ia pher bak ly bak bad kham kyrpang na baroh ka daw ka long namar ba u khasi um don kata ka iingmane ban leit mane kumba leh kiwei lymne ka sngi kaba kyrpang bad ka por ba thikna ba la buh bad pynbeit khnang ban mane Blei. Kano kano ka jaka ruh ka bit ba ngin lynmaw bad duwai ia u

Blei. Kano kano ka sngi ruh ka bit ba ngin puson, pynleit jingmut bad mane ia u. Ka jingmane Blei u khun Khasi pnar kaba man la ka sngi bad man la ki por ka dei ha la iing la iing bad ym don ki jaka kiba kyrpang ban leit wad ia U Blei. Ka jaka, ka iing bad ka kut ba ngi shong ka dei hi ka jaka shong ki blei ne u Blei. Ngi nguh ngi dem arti ha kano kano ka bynta jong ka jingim kat kum ki jingshem jinglap la ha ki jingeh, jingjynjar, jingpang ne wat ha ka shembha shemmiat ruh.

Ka jingmane Blei kaba jar jar ha ka jingkynjah ban iasyllok bad la u Nongthaw ka dei ka jingmane Blei ba shisha ban pynsngew ha u ia ki jingshem jong ngi ym ban pynsngew ha kiwei pat. Ha ki jingeh ngi pynsngew ha u da kaba ud ba nam ba un kyrkhu kyrdoh, un da un ker na uba shun uba pen, uba bishni, uba pihuin, uba thombor, lehbor bad u khun ka nongiuu hukum. Ha ka shembha shemmiat pat ngi ai ka jingiaroh sha u kum uba lah, uba iai, uba da uba ker bad uba sei ban pynlong ban bit ban biang ka iing ka sem. Hynrei ha kaba iadei bad kane u dei ban sngewthuh ba shwa ba un tip ia la u Nongthaw bad phai la ki khmat sha u, u dei ban tip shwa ialade kum u briew ban ieit ialade bad burom ia kiwei. Kaba ieit ialade ka mut hi ba un long uba adkar ha ka jingim, ban burom ia kiwei ka long ban ym khein bein, niewpoh ne ibein ia kiwei la ki don ha kano kano ka kyrdan ruh. Kumjuh ruh ban ym pynmih kyntien sniew, bishni bad atnud iwei ia iwei pat.

Ha kaba iadei bad ka nguh ka dem la sdang shwa na la rympei kaba long ka niam ba ki ju pyndep ha la iing hynrei hadien ba la roi parum pareh la mih bad la seng ia ka shnong. Kumta mih sa ka jinglehniam ne ka nguh ka dem ha shnong ha thaw ha u 'lei muluk u' lei jaka ba un kyrkhu un kyrdoh ia ka shnong ka thaw ban shynrain u nongtuh u nongthiem, ka rngai ka rngit bad ki sa thlen sa taro, u men aiksuid bad ban beh sha jngai ia ki

laiphew jingsniew baroh. Na ka jingiasoh lang bun tylli ki shnong la pynlong ia ka Raid, hapoh ka Raid ruh don ka nguh ka dem ha u phan long Raid ba un kyrkhu kyrdoh ha man la ki bynta baroh ha ka jingm iadei lang, bad uba longkhlieh ha kane ka bynta dei u Lyngdoh u Basan uba dei ban khmih ban peit ban taiar ia ka dah ka dong baroh. Da ka jingiasoh lang pat jong ki Raid bapher bapher la pynlong ia ka hima, u Syiem u long u khlieh jong ka hima. Ha kaba iadei bad ka hima pat u syiem u don ia ka bynta kaba khraw ha kaba pyndep ia ka nguh ka dem bad ka mane ha ka hima.

Ha ka nguh ka dem bad ka jingmane ka don ka jingpyndem bad jingaiti lut kaba long kum ka jingshakri ia U Blei bad pyndem ha ka mon jong u. Ha kaba iadei bad kaneka bynta don bun rukom ka nguh ka dem bad jingmane ka shong kat kum ka jingjied bad ka mon jong u briew ban mane. Don kiba pyndonkam da ki syntiew kumba leh ki dkhar, don kiba shu pynngam ha um, don kiba pyndonkam da ka rwai ka siaw, ka put ka tem bad kiwei kiwei. Kine baroh ki long tang ki dak ki shin ban pynpaw shabar ia ka rukom mane jong kano kano ka jait niam. Hynrei kaba kongsan eh ha kaba iadei bad ka jingmane ka dei ka jinglong ba kynja mynsiem bym lah ban pynpaw shabar bad kata ka long ka mynsiem ba sngewrit kaba pynhapoh ialade na U Blei. Baroh ki jingsngewkhraw, sngewmeng bad sngewsarong ki duh noh lada ngi la nang ban mane ha U Blei bashisha U Blei Uba im bad U Blei uba dap naduh bymjukut shaduh bymjukut.

* * *

Wat long uba khawpud ne uba arsap. Long uba skhem ka jingmut haduh bakut bad ialeh ban bud ia ka jingshisha kat shaba ka ialam ia phi. Long ruh uba kohnguh, naba ka jingkohnguh ka long ka bor bad uta uba nang ban kohnguh, u nang ruh ban hukum.

Ki Rukom Duwai Bapher Bapher

Ha kaba iadei bad ki jingduwai don bun jait , rukom duwai ha kaba iadei bad ka jingpynleit jingmut ia u Blei ha ki bynta bapher bapher jong ka jingim kat kum ki jingiashem bad jingiakynduh jong ngi. Kum ha ba iadei bad 'ka sengpun sengkha' ki phai khmat sha u Nongthaw ban iathuh khana ha u naduh ba ki la seng ia ka longiing longsem bad sara ia u soh u syntiew ban longdoh long mynsiem kat kum ka hukum ba la buh la seng u Trai Kynrad naduh mynnyngkong ka sngi. Ki da nguh da dem ha ka khet ka jingisynei ban im ban koit ban biang ka kmie bad la i khun iba ka dang seng dang pun hapoh jong ka. Ka ri ka sumar bad ka bud ka rap ka jong u, ban lait na ka hap ka lor bad ka shong synjor. Ha kata ka dur la saindur ia i khun brierw hapoh ka kpoh jong ka kmie.

Hadien ba la dap hynniew ne khyndai bnai pat ki ju pyn long ka nguh ka dem ne ka duwai ka phirat, ha kane ka bynta ki ju shat da ka pylleng ia kaba la tip da ka 'shat leng bnai' bad haba ki shat pyleng ki da peit na ki dak ki shin ba paw ha ka pylleng ban tip la kata ka brierw kan kha suk kha bha ne em.

Ka jingduwai ka long kumne : "Ko Blei trai kynrad ko ba buh ko ba thaw, ko nongsei nongpynlong, ko nongthaw bynrierw buh bynrierw. Kumba ngi wan longbrierw sha kane ka pyrthel kat

kumba la buh da ka hukum bad ka hok Blei naduh mynnyngkong ka sngi; te mynta nga nguh nga dem ban pyntip pynshai hakhmat ka khet ka jingisynei jongme ha kaba iadei bad ka pun ka kha kane ka briew... (kyrteng). Ka pun ka kha ka lynti long, ka lynti kha, ka dwar ka lynti; ka long kaba la buh la tang ma me-u Blei ha ka met ka ryenieng jong ka... Kumba ka la biang la u 'nai khyndai u' nai shiphew ban suh ban kha, ai kein kynrad ba kan kha da kaba suk kaba sain, kaba bha kaba miat jylluin lymphuin kumba la thaw la buh bad pynlong ma me. Ban nym don ka duna ka shiteng, ka wit ka wai ia ka lynti long ka lynti kha, ban da bit ban de biang kumba la buh la tang ma phi ia ka kop ksiar ka kop rupa, ka lynti ka dwar - ban mih ban longbynriew da kaba biang kaba bha. Da ka bor ka hukum jong phi, to da to ker ban lait na ka saw na ka sin, ka mynsaw ka mynsnam bad ka pang ka - shitom, ha ryngkat ka bor ka jong phi ko kynrad to ai bor ai buit ha ki nongpeit nongsumar ia ka sap ka phong ba kin lah ban iarap biang pa biang haduh ban da khuid da suba phar. Ha ryngkat ma phi ko lengsam, ko khun u binong u bishon; ko banang ko ba tip, ko ba lah ko baiiai; kumba la buh la tang naduh mynnyngkong ka sngi. Najrong ha tbian. Ba long ka khein ka bishar, ka kylli ka tohkit; hei nga pynthiah nga pyndem halor ka diengshat ka dieng khein, ka duwan ka dupat, kynrad shihajarnguh, ngan kylli ngan iapan, to da pynpaw ma phi ha ka iapan ka iathong da ka dak ka shin. Jem kamon lin, kynrong kadiang joit. Da biang da bha naduh ka lieng bah ka lieng kmie, Hei nga rah nga rong nga pynsum ,nga pynsait da kane ka 'dew jri ka' dewkya; Ba ngan iit ia ka liem ka dem, ka pyllup ka lyndang Shi hajar nguh, ko Blei trai kynrad. U nongduwai/nongknia u lympat ia ka pylleng bad peit ne bishar kat kum ka jingiapan.

Hadien ba la kha ia i khun sha kane ka pyrthei la sdang sa ka jingpynhreh ia **'ka jer ka thoh'** ia ita i khunlung, don ba ki

jer noh hadien - lai sngi laimiet lane hadien shitaiew. Kata ha ki por mynshwa ym kum mynta ba ki da ap haduh saw bnai san bnai ne wat shi snem ruh. Ka kyrteng kaba ki jied ia ita i khunlung ka dei ban long kaba da iahun ia sngewtynnad lang baroh, kata ki kmie ki kpa bad niakha.

Ha kaba iadei bad ki dah ki dong ba ki pynkhreh la ju leh kumne : Ki buh ia u prah bad siang ka 'lakait' la liar, ki pynieng sa u klong, ki buh sa u 'pu jer' pu thoh da u khaw ba la pdem um bad la dep dung; nangta sa ka sapoh bad ka um. Hadien kata la pynieng sa lai tylli ki khnam bad ka ryntieh lada i dei i khun shynrang. Ka jingmut jong ki lai tylli ki khnam ka long kumne; uba nyngkong u dei u 'nam da lade - ba un iada ialade na uba shun uba pen, uba ar ban da ia la ka kur ka jait na ki nongshun bad ki nongthombor lehbor; bad uba lai pat ban iada ia la ka Ri bad jaitbynriew. Kumta man la u khmat shynrang u dei u khla ka wait bad u 'rang kiengwait kiengstieh uba shlur bad shynrang mynsiem; kumba la pynkhamti ha u naduh ka sngi ba la jer la thoh. Katba lada dei pat i khun kynthei la buh da ka khoh, u star bad ka wait; kaba mut ba ka kynthei ruh ka don la ka jong ka bynta ha kaba seng ia ka long iing longsem, kum ka nong lum nonglang bad kynshew kyndiap. Kumjuh ruh ka nongmait bad nongpynkhuid.

Ha kaba iadei bad kane ka bynta ki duwai bad pynsngew kumne :

"Ko Blei trai kynrad, ko nongbuh bynta nongsam bynta, peit kein kynrad mynta ka sngi mynta ka ia, nga seng ka duwan ha ry igkat u 'pujer ha ryngkat u' puthoh, ka 'la lung ka' la liar, ka umkhuid ka um suba, ka 'yiad - suit ka' yiad shor bad u 'longpynneh u' longpynskhem ban jer ban thoh ia ine i khunlung ba la ai ma phi na ka ... (Kmie) bad U... (Kpa) da ka Hok Blei bad ka hukum ka jong phi. Nga shim nga soh ha ryngkat ki sa khi ki

satar ba nga la buh la pynieng ban pynskhem ia ka nam ka kyrteng jong ine i khunlung, to pynpaw ia ka jingmynjur jong phi ban pyni ia ka jingsuk jinghun bad jingsngewtynnad jong phi. Kumba la iamong lang mynta ha kane ka por bad ka sngi ngin buh ngin jer noh - bad ban tip noh ia ka kyrteng jong ine i khunlung da I... (Kyrteng) kumba la iabuh. Haba hun ba suk ma phi to pynpaw to soh bad snoh rdin ha une u klong (pynjaw ia ka sapoh na u klong bad peit la ka snoh ne em). Te hadien ba la dep leh kumta lada ka snoh ka mut ba u Blei ruh u la mynjur bad kata ka kyrteng ka la skhem Hadien kata ki thoh sa da u 'pu-jer na ka' jat kmie kadiang lada dei ia i khunlung kynthei, lada dei i khunlung shynrang pat ki ju thoh na ka 'jat kmie kamong. Kumjuh ki leh ia u kpa da kaba thoh na ka' jat kmie kamong katba ia ka kmie pat ki ju thoh na ka' jat kmie kadiang. hadien kata la leh kumjuh ia ki kur ki kha baroh kiba don ka jingiadei bajan U kpa hadien kata u sa shim bad bam lai sien lai wat ia u 'pujer shwa ban sam sha ki kur ki kha bad ki lok ki jor

Don sa kawei pat ka rukom jer ba shu - mait beit da ka pylleng da kaba iapan ia thong kat kum ka jingsngewbit u nongknia ne 'riew tymmen bad ha kaba iadei bad kane ka bynta hadien ha la dep ka iapan ka iathong ki ju pyntian khyndiat ia kata ka pylleng im ha ktien ita i khunlung kum ka sakhi ba la dep ka jer ka thoh. Hadien kata ki ju mait sa kawei ka pylleng ia kaba la tip da ka 'leng synran, hynrei ia kata kim ju pynbam la shu theh ha ka sla kait ba la pynap lypa bad la ju khleh ruh khyndiat ha u 'pujer. la uta u 'pujer ba la khleh pylleng kim ju bam hynrei la thoh na ka 'jat kmie kadiang na ka liang ki kur bad na ka liang ki kha pat ki ju thoh na ka 'jat kmie kamong. Ia u 'pujer uba tam pat la ju ia sam bad iabam sngewbha. Ka ju long ka rukom bym bit ban pynsah miet ia u 'pujer namar la ngeit ba lada pynsah ita i khunlung in ym koit ym khiah.

Haba wan pat kano kano ka suh ka dung ne ka pynsieb ka pyndap bad jing-pynlynga na kpoh la ju ngeit ba ka dei ka sabuit ka sakai. Kumta ha kaba iadei bad kane u khasi u don la ki jong ki dah ki dong ban leh. La ju pyndonkam da ka shun ne, u sla tympew ba iaryngkat shyieng bad ba beit kliar. Ki dud sabuit kumne :

“Phui me u mawshun u mawding u ba ai jaka rieh ia ka ding na ka jingbeh thong ki hynmen jong ka - kumba la don la ka kular naduh mynnyngkong ka sngi peit kein mynta ka step mynta ka sngi, ba ieng ka - pynsieb, ka pyndap, ka shong-krung shong-shadem, ka suh ka thar; ha ka met ka ryenieng jong I... (Kyrting) - bym bit bym biang shuh ka thiah ka dem, ka bam ka dih, ka trei ka ktah kumba la buh la pynlong ma phi, peit kein ioh déi ka sakai ka sabuit jong kiba ieit bathoin ne kiba shun ba pen; ngam lah ban tip ne iohi. Mano ba khot ba pyrta ba shula ban pynshitom ia ka longbor, longmet longmysiem I... (Kyrting). Kane ka dei ka thombor ka lehbor haba ym shym khot shym pyrta ia phi. Kumta mih noh shisyndon na ka met ka ryenieng jong I... (Kyrting). Phui jem jah noh naduh mynta’. Nangta sa ruid pyllun da ka shun sawdong u sohpet lane niad da u tympew ia ka kpoh baroh kawei sdang na kadiang bad saring pat sha kamon, sa bsuh ia u tympew ha ding. Lada U bthei ka la mynjur ban phet noh hynrei lada um bthei kata ka pyni ba ka dang pyneh. Donkam ban da pyrkhath bha ha kaba iadei bad kane, lah ban shu pyndih noh da ka umshun ba la khleh lang khyndiat bad u shynrai ne u dpei.

Don sa kawei pat ka rukom duwai ba la tip kum **“ka kynruh shangkwal”** La ju leh ia kane haba wan kano kano ka jingsngew tlot sngew lkhem ne sngew lwait ka met ka phad. La ju ong ba ka dei ka jingwan nam wan ud jong ki kynja kmie, Kpa ne ki Kni ba la iap bad khlad noh na kane ka Pyrthei. La ju ong ruh ba ka dei ka nam suidiap, ia kaba long hi thik kum ka ‘stroke’ ha kane ka juk ‘riewshai bad Pyrthei stad mynta. Don ki por ba u briew u da

kylloŋ khlem tip briew naba shong ne ba ieng haba wan kum kane ka jingpynshitom. Kumta ha kaba iadei bad kane u Khasi kum u briew uba stad bad shem phang um leh khluit khlem da pynshongnia shuwa. U da wad u da thud ban shem ia ka daw ka dak ka sakhi bad u sngewthuh ba dei ban pyniasuk da ka duwai ka phirat ka iasong ka iatap bad ka nguh ka dem.

U Khasi u ngeit ba wat la ki Kmie ki Kpa ki la khlad noh na kane ka pyrthei hynrei ki iohi bad iohsngew kyndiang ia ki jingleh jong ngi; ka daw ka long namar ka rngiew jong ki ka don bad ngi ban iai synran ia ngi ba ngin ym kynjah ne tmang. Dei kane kaba ju pyntngen ia kiba im ban sngewmyllen wat la ki la khlad ruh ka jingsngewsih ka long tang shipor. Kita kiba la iap ki don la ka jingpyrkhat bad rukom im. La ong ba haba ki iohi ba ngi iaid ha ka lynti kaba dei bad longbha man bha ki kmien. Hynrei don ki khep ba lada ki kmien ruh ngi kiba im ngi tlot bad sngew waid waid ka met ka phad; lada ki sngewsih ruh u briew u ringsdot bad tyrkhong. Ka khih ka kamai ka nang ring rngai, ka leit ka wan kam biang shuh; mih sa ka pang ka shitom bad don ki por ba u briew u da kylloŋ khlem tip briew. Ka long kaba eh ban sngewthuh ne shemphang ia ki jingsngew jong ki, namar ngim lah ban iohsngew ia ki aiu ki wan kren ha ngi; la ki kren ieit ne ki mai, ki iarah ne ki bein ia ki jingleh jong ngi. Haba ki sngewdiaw ka wan ka jingduh ha ka khih ka kamai, ka kynrum ka kynram ha iing ha sem, ka pang ka shitom bad ka jingtyrkhong ha ka khih ka kamai ka longpah longmysiem bad kiwei pat ki jingduh jingum.

Kumta khnang ban pynsuk ia ki ki ju ai ka nguh ka dem ha ryngkat u 'thi kyntien' wai kyntien bad kynruh shang kwai; ki da niewtang kumne :

“Ko mei ko pa ba la don mynta la ka jong ka pyrthei bad ka jaka shong jaka sah naduh ba phi la khlad na kane ka pyrthei bad ka jaka shong jaka sah ba ngi ju ia im bad shong ryngkat

mynnhor ha kane ka pyrrthei shongbasa. Peit kein mynta ka sngi
 mynta ka step nga ieng kein kynrad ka duwai ka phirat ban pyntip
 ban pynshai ha ryngkat une u 'thi kyntien' wai kyntien, ka tyndong,
 ka shanam, ka tari; kum ba phi ju leh mynba phi dang im; nga
 wan ban nguh ban dem ia phi ha ka nam ka kyrteng jong I...
 (kyrteng) ba ieng ka tlot ba ieng ka swai, ba ieng ka duna ba ieng
 ka shiteng ha ka longbor longmysiem jong I... bym bit bym biang
 shuh kumba ju long. Peit kein ioh wan nam ioh wan ud pynban
 ma phi ne ioh diaw ioh sngewsih pynban ma phi na ka lait ka let
 bad jingbakla jong ngi ki khun ki ksiew jong phi. Hynrei to thiah
 suk to dem suk kynjai lyngngai ha la ka jaka ba phi shong phi
 sah. Sangeh ka nam sangeh ka ud, sang eh ka diaw ka sngewsih
 ba ioh sa pang sa shitom ki khun ki ksiew ki jong phi, ioh duh
 burom khein burom hi ma phi ki nongkha ki nongsei ia ka
 longmet long mynsiem, longrynieng man-rynieng jong ngi. Lada
 phi sngewbha ruh shitom ma ngi kiba im, lada phi sngewsih ma
 phi ruh mih ka khrew ka duk, bad ka pang ka shitom ha ka bor
 met bor mynsiem. Kumta nangduwai pynban ma phi sha khmat
 u nongthaw ba ngin bit ba ngin biang nadong shadong. Ka bud
 ka rap ka jong u Nongbuh u nongthaw ka ri ka sharai ka jong u
 bad ka kyrkhu ka kyrdoh ka jong phi. Kumta ngi shaniah ha ka
 jingduwai ka jong phi bad jingkyrkhu ka jong phi na lyndet. Peit
 ioh don pynban uba mudui bad sakhi lamler ban pyndiaw ban
 pynsngewsih ia phi, hei wat da sngap ia u jler u nangang ioh
 duh burom khein burom khein burom pynban ki khun ki jong
 phi. Namarkata, kumba phi la iohsngew ia ki kyntien bad ki
 jubab ba nga ai wat diaw wat sngew sih shuh, to mab to
 sngewsynei lada phi shem ia ka lait ka let jong ngi kiba bun tang
 ki jingduna bad jingbakla. Nga nguh nga dem ia phi ki nongbuh
 ki nongseng shi hajar nguh." Ki kynruh ia u shangkwa lai sien
 sawdong ka met u/ka bapang.

Ha kaba iadei bad ki rukom duwai ba pher bapher la shisha don bun ki rukom duwai ha ka ba iadei bad ki jingiashem jingiakynduh jong u briew naduh ka pang ka shitom, ka kmen ka sngewbha bad kiba bun ki jingjia ha ka jingim. Hynrei nga shim tang ia kito kiba kham long salonsar kiba bun na ngi ngi ju kham ia tip bad pyndonkam kynrei ha kaba iadei bad ka pun ka kha, kum; Ka shat 'lengbnai, Ka jer khun bad kyrteng khun, Ka sabuit ka sakai, ka kynruh shangkwei. Ia ki rukom lane ki dah ki dong ba la ju pyndonkam ha kaba iadei bad kitei ki bynta ia kiba u khun Khasi uba dang don ha la ka tynrai u dang bud haduh mynta. Hynrei dang don sa kiwei pat ki rukom khan ba dang mih thymmai kham hadien ia kiba ngan tai ia ki katto katne ha kaba iadei bad ki ha ki lynnong ba kham shadien.

LYNNONG - 13

Ka Rukom Khan

Ha kaba iadei bad ka rukom khan la ju pyndonkam da u khaw, u sbai, u riew hadem bad wat da u maw u dieng ruh, ban wad ia ka daw ka dak ka sakhi ha ka iapan ka iathong. La shisha kim lah shuh ban iakren bad ngi naduh ba la shim noh ia ka ktien na ki pynban ki lah ban ai ia ka jubab kaba biang lada ngi nang ban iapan; namar ka hok ka shong ha ki. Ha ka por ba khan dei ban da pynleit jingmut tang sha kata ka phang ba la thmu. Kat kum ka niam Khasi u nongduwai ne u tymmen u san barabor u kham pyndonkam ia kine ki sakhi hok, kum; ka shanam, u khaw, u sbai, ki mawum, ka pylleng; katba ha ki kam kiba kham eh bad kham jwat pat la ju pyndonkam da u syiar, ki blang, ki masi ne u sniang.

Haba pyndonkam da u khaw la ju jied tang ia kiba kham bha bad ba tylli khaw ki da iapan iathong laisien laiwat ban shem ia ka daw kaba ki wad. Da u sbai ruh ki leh hi kumjuh kumba leh ia u khaw da kaba iapan ia thong ban shem ban lap ia kaba ki thmu bad kwah. Hynrei ha kaba iadei bad ka shat pylleng ki ju pan da ka liem ka lup na ka 'lengkhein' lengbishar ba kan phla kan iathuh hok ia kaba ki pan bad kylli.

Hynrei katba nangiaid ki por bad ki sní ki briew ki la ngeit wat ia ka rukom khan da ki kot khalai ruh bad la mih ki nongpeit

kiba tbit kiba lah ban iathuh lypa ia ka ban sa wan bad kiba la dep ruh. Don pat ka rukom khan ba kham pher bad kham suk kaba man la uwei pa uwei u lah ban leh da kaba suk namar ym da donkam eh ia ka sap ban batai, ban peit bad duwai, ka shong eh ha ka jingpynleit jingmut jong u nongkylli ia kaba u kwah. Hadien kata la shu pruid sawlain sawlain khlem da niew thoh **XX** ia kiba biang jur bad **X** ia kiba tam iwei. Hadien kata sa wad ia ki jubab jong ki jingkylli ba la kwah ne angnud. Ha kaba iadei bad kane nga la pynrung ha kane ka lynnong bad nga la pynkhreh haduh 41 tylli ki jingkylli bad phi lah ban ioh ia ki jubab shadien. Don ki jingkylli kiba pher ba pher naduh ka kam ka jam, ki jingkwah, ka longkha longman bad ki jingpang jingshitom Ka shong eh ha ki nongkylli ban ia pynleit jingmut ym ban shu kylli kai tang ban ioh iarkhie bad pynmyllen kai ialade bad ki lok.

Don ruh la ki sngi ki sngi ba ka khan ka kup don pat ki sngi ba kam da kup. La shisha ngi don kum kine ki rukom khan hynrei ngim lah ban kubur ba kan iahap lut bad lah ban iathuh lut ia baroh ki jingkwah bad jingpan jong u briew, ha kaba iadei bad ki rukom wad ia ka daw namar donkam bad ki jingpynsakhi. Ia kiba kham suk bad bym da kyllain ka lah hi ban iathuh katto katne kat ban pynhun ia ki jingkwah tip.

Ki Jingkylli :

1. I baieit jong nga i ieit ne em ia nga ?
2. Ka jingphohsniew jong nga ka mut aiu ?
3. Ngan ioh ne em ia ka jingkwah jong nga ?
4. Ki paralok jong nga ki long kiba kumno ?
5. Iba kumno i nongiadei bynta ngan ioh ?
6. Ngan im tymmen ne em ?

7. Ka iing jong nga kan long kumno lashai lashiengi ?
8. Ngan kham iahap bad kano ka jait kam ?
9. ✓ Ngan long kumno lashai lashiengi ?
10. Ka jingieit jong ngi ka long ne em markylliang ?
11. Ha kano ka dur ngan iashem ia iba ieit ?
12. Dang slem ne em ka jingiakynduh jong nga bad iba nga ieit ?
13. Ngan ioh da i khun kynthei ne khun shynrang ?
14. Ngan ioh khot ieit ne em ia iba nga ieit ?
15. Ka nusib jong nga kan iahap ne em lada nga ia kynduh bad I ?
16. Lada ngan thoh shithi sha ka kan pdiang ne em ?
17. Ka la ioh pdiang ne em ia ka shithi ba nga phah sha ka ?
18. Ngan jop ne em ba ka jingpyrshang jong nga ?
19. U la kylla ne em kaba mut ?
20. Ngan dang ioh pat ne em ia ka mar ba nga la duh ?
21. Ka bit ne em ba ngan leh ia kane ?
22. Ngan iakynduh aiu ha lynti ?
23. U dang im ne u la iap ?
24. Ngan iakynduh ne em bad I ?
25. ✓ Nga lah ne em ban iashem bad I ?
26. Ki khun jong nga ki long kiba kumno ?
27. ✓ I to I briew i ieit ne em ia nga ?
28. I to I briew I long iba kumno ?
29. ✓ Hato I da ieit bad don jingmut shisha ia nga ?

30. In wankai biang ne em sha iing jong nga ?
31. Ka jingshong kurim jong nga ka dang slem ne em ?
32. Iba kumno I lok ngan-ioh ?
33. Ka jingiapoikha jong nga kan long kumno ?
34. Ngan kham iashah nusib bad kano ka jait kam ?
35. Ngan sah ha la Ri ne ngan hap leit shong sha Ri nongwei ?
36. Ka bit ne em ba ngan phaidien noh na la ka jingngeit ?
37. Balei ba nga pang khrew eh ?
38. Ngan leh kumno ba ngan koit noh ?
39. Ngan iashah nusib ne em bad une u nongsumar ?
40. Balei nga shong samla katta ruh ?
41. Balei ngam ioh khun shun ?

Haba kylli da pynleit jingmut bad pruid stet katba lah khlem da niew, hadien kata sa pynmih X lada tam iwei bad XX, lada ki biang jur. Ia ki jubab phin shem shadien. Man la kawei pa kawei ka jingkylli ka don haduh khadhynriew (16) tylli ki jubab, ka shong kat kum ka jingiahap ka nusib jong phi.

Khublei shibun
Bakhiamon Rynjah
New Kench's Trace,
Shillong, 793004/793013

Ki jubab jong ki jingkylli ba la ai shakhmat ki long kumne harum :—

1	X X X X	2	X X X X X	3	X X X X X X	4	X X X X X X X	5	X X X X X X X X	6	X X X X X X
7	X X X X X X	8	X X X X X X	9	X X X X X X X	10	X X X X X	11	X X X X X	12	X X X X X X
13	X X X X X	14	X X X X X X	15	X X X X X X X	16	X X X X X X X	Good Luck Be Happy			

Kat kum ki number jong ki jingkylli ba phi kylli wei haduh sawphew-wei, wad ia ki jubab sha dien. Kata kat kumba ka mih ha kaba phi pruid dak, saw lain shisien pruid. Peit bniah la kita ki jing pruid ki tam ne shu biang jur kum kitei haneng. Phin shem ba kane ka long ka rukom khan ba suk tam kaba man la uwei pa uwei u lah ban leh.

Jubab jong ka jingkylli : 1

1. I baieit jong phi iba phi ieit I long iba thnem namar I dang khynnah eh, im sngew skhem tang haphi.
2. I baieit jong phi I long iba shisha tangba ki diengpynkiang ki bun ban pynwit ia ka jingthmu jong I.
3. Ine iba mynta I long iba iathoh shyiengkrung bad phi, tangba bun ki jingpynwit kin wan.
4. I baieit jong phi I leh kumba ieit eh ia phi hynrei tang shu don jingbakla, in ieh ia phi.
5. Ka jingieit jong phi ka shu long lehnohei namar ma I pat I dang don jingpyrkhat shawei.
6. I baieit jong phi im da suidniew eh ia phi.
7. Ia mynta hi ym pat don baieit ia phi hynrei ynda ia dei ka por in wan paw kyndit ha phi.
8. I baieit jong phi i long i bymthikna I kren tang na mlang-shyntur ym naduh ka dohnud.
9. I baieit jong phi iba phi ieit in long I jong phi, ym don ~~mano~~ ba lah ban khang ia ka jingieit jong i ia phi.
10. I da ieit shisha ia phi bad in iai ap ia phi.
11. I long I bym skhem ne neh jingmut I bymneh tang ha phi, I don ruh shibun ki jingpyrkhat.
12. I long I bym neh jingmut.
13. I da thrang hir hir ban wan sha phi.
14. Phim dei ban shaniah ia I namar I long ~~iba~~ sianti.
15. Da ka jingpynbor ki ba hating im ~~banse~~ ban ielt ia phi.
16. I daieit shisha ia phi, ~~shen~~ phim ~~da~~ ia kynduh.

Jubab jong ka jingkylli : 2

1. Dei na ka jingpyrkhat eh.
2. Ka long kum ka jingiathuh paw ba yn sa jia ei ei ha ki khyndiat sngi.
3. Ka pyni ba kin don ki briew ki ban lehbha bad pyndonburom ia phi.
4. Ka pyni ia ka dak ka jingsngewsih bad ka jingshitom.
5. Ka pyni ia ka jingsngewbha bad la ki lok ki jor
6. Ka pyni ba don ki jingpynwit ha ka ban pyndep ia ki jingthmu jong phi.
7. Ka pyni ba don ki nongshun kiba thap ban pynsniew ia phi
8. Ka pyni ba don ki jingma bad ki jingsngewsih kiba ai ia phi.
9. Ka pyni ba phin sa jop ia ki nongshun baroh.
10. Ka pyni ba phin sa ioh ia ki jingkwah da ki jingleh jong phi hi.
11. Ka pyni ba ki nongshun ki dakaid ki don hajan.
12. Ka pyni ba ka nusib babha jongphi ka la jan wan.
13. Ka pyni ba phin sa ioh pisa tyngka.
14. Ka pyni ba yn sa don i ban phah kylli ia phi.
15. Ka pyni ba phin sa ioh jingsuk bad jingkmén na ki lok ki jor.
16. Ka Pyni ba phin Sa ioh khubor babha.

Jubab jong ka jingkylli : 3

1. Shen phin sa ioh ia kaba phi kwah.
2. Wat pat kwah ei ei mynta.
3. Wat kyndeh phin sa ioh ia kaba phi kwah.
4. Ki lok jong phi kin larap ban pynloh ia ki jingkwah jong phi.

5. Ki jingkwah jong phi ki long lehnnoh ei.
6. Da ka jingtrei shitom jong phi hi phin sa ioh.
7. Kumba phi kwah phin ioh.
8. Phin sa ioh ia ka jingkwah jong phi.
9. Lehnohei ka jingkwah jong phi, ka nusib jong phi kam pat shah.
10. Phin ioh tangba phin shah thok pat markhongpong.
11. Palat ia ka bor te phin ym ioh.
12. Pynhun noh ha kaei kaba la thoh ia phi.
13. Kumba phi thrang phin ioh, tangba da pyrkhat janai.
14. Phin ioh ia ka jingsuk bad jingkmén kyrhai.
15. Da ka jingiarap uba na lyndet phin ioh.
16. Wat pynkhuslai than eh phin ioh.

Jubab jong ka jingkylli : 4

1. Ki lok jong phi ki long kiba kloī ban iarap.
2. Ki dei tang ki lok shet kylla.
3. Kiba thiāng tang ka ktien.
4. Ki long ki paralok ba shisha.
5. Ki long kiba bha bad kylluid mynsiem.
6. ~~Ki long ki paralok tang ha~~ ka sngewbha.
7. Ki da ieit shisha ia phi.
8. Phim dei ban shaniah ia ki.
9. Ki dap tang ki jingbishi ni wat la kim pynpaw.
10. Ki dei ki lok ba shipor.
11. Kim don kano kano ka jingpyrkhat sniew ia phi.

12. Ki long ki bym da bha jinglong.
13. Ki long kiba sianti bad lorni briew.
14. Ki long ki dong shimat wat shaniah.
15. Ki long kiba ki tkhia ia phi.
16. Wat pynmong ia ki kin iaineh bad phi.

Jubab jong ka jingkylli : 5

1. Phin ioh da i briew i bym da riewspah eh bad iba sngewthuh.
2. Phin iapoikha bad i briew iba riewspah.
3. Phin iapoikha bad i briew iba shu pdeng, riewspah ruh em duk ruh em.
4. Phin iapoikha bad i briew iba trei kam rit kam ria tangba i ba hok than.
5. Phin iapoikha bad i briew iba la biang ka kam ka jam.
6. Phin iapoikha bad u nongdih kyiad uba poh.
7. Phin iapoikha bad i khynnah iba hok.
8. Phin ioh da i para ba iaryngkat kyrdan.
9. Phin ioh da i ban haram iaphi i bym pynsuk da lei lei ruh.
10. Phin ioh da i ba bhabriew eh.
11. Phin ioh da iba sniew briew bad ba bha ka kam.
12. Phin ioh uba imsngi tang ha ki kam sngewbha.
13. Phin ioh da u khyllah jait u ban sumar bha ia phi.
14. Phin ioh da u tnga ki briew u ban ieh khunrei ia phi.
15. Phin ioh da u nongiakhalai.
16. Phin ioh da uba pangkhrew bad ka jingleit kan nangjur.

Jubab jong ka jingkylli : 6

1. Phin ym im slem bad phin iakynduh shibun ki jingeh.
2. Phin iap shiteng rta.
3. Shaniah ha uba pyniaid, namar ka jingim jongphi ka bym thikna.
4. Phin iap khynraw.
5. Ka jingiap kan lap kyndit ia phi.
6. Phin im tang kat ban biang.
7. Phin ioh mad shibun kiei kiei ha ka pyrthei.
8. Phin im tymmen tangba ka jingim kaba kordit
9. Ka jingim jong phi kam ilan eh ne kloie eh.
10. Ka jingiap ka dang jngai, wad ia ka jingim.
11. Ka jingim jong phi ka bymthikna.
12. Iai tur shaphrang ka jingim jongphi ka long ka ba dap kyrhai.
13. Phin ym ioh jingsuk haei haei ruh.
14. Ym don jingartatien ha ka jingim jong phi.
15. Ka rta jong phi ka long kaba lyngkot, phin iehnoh shadien shibun kiei kiei kiba phi ieit eh.
16. Ym lah ban iathuh lypa ia ka jingiap.

Jubab jong ka jingkylli : 7

1. Ka iing jong phi kan long kaba dap kyrhai.
2. Ka iing jong phi ka long kaba khring bha ia ki lok ki jor kan long ruh ka iing kaba don burom lashai ia shiengi.
3. Ia mynta hi ka iing jong phi ka long kaba lynnjah briew kan sa puh sa phieng pat hadien.

4. Mynta ka iing jong phi ka long kaba shu pdeng briew lashai la shisngi kan sa puh sa phieng.
5. Naduh mynta ka iing jong phi ka biang, kin sa nang mih pat ki ban pyndonburom hadien.
6. Ka iing jong phi ka shong eh ha l nongiadei bynta bad phi ba in pyrkhat.
7. Ka shu biang hadien kan nang kiew.
8. Ka shong eh ha ka jingim jong phi ban pyndonburom iaka.
9. Kan bud kat kum ka jinglong jong phi.
10. Ka shong ha ka jingpyniaid jong phi.
11. Mynta ka puh ka phieng hynrei hadien ka jingiap jong phi kan sa kylla.
12. Ki jingsniew kin ym nud ban tur pyrshah ia ka iing jong phi.
13. Don kiba atnud ia ka iing jong phi.
14. Mynta don ki jingjakri jakra hynrei hadien kan bha.
15. Don ki jingbym ia sngewthuh jingmut mynta, donkam ka jingiasngewthuh jingmut bad jingiattyli.
16. Ki briew kin shynrain ia ka iing jong phi.

Jubab jong ka jingkylli : 8

1. Phin ioh jingmyntoi kyrhai na kane ka kam ba phi trei.
2. Phin ia kynduh shibun ki jingeh ha kane ka kam ba phi trei, iai shah phin jop.
3. Phim ia dei bad kane ka jait kam.
4. Da ka jingminot kan nang roi bad kiew shaphrang.
5. Da ka jingtrei shibom bad jingminot kan nangroi.
6. Da kaba trei ia kane ka kam phin im.

7. Don ka jingmyntoi bad jingkylla lada phi trei hok
8. Phim hun tang ha ka kam shakri ka shu iakhleh.
9. Phin shong shakri shirta.
10. Phin hap leit shong shakri.
11. Ka kam ka bym thikna kan lam sha ka tuh ruh.
12. Phi iashah nohsib bad kane kaba phi trei, phin shu biang ym ban riwspah eh.
13. Phin hap leit nawei shawei bad phin ym duh ja.
14. Phin ym suk ha kaei kaba phi ioh.
15. Phim dei ban sngew sarong ha ka jingioh, pyrshang da kiba khambha.
16. Da ka jingminot phin ym duh ia ka kam.

Jubab jong ka jingkylli : 9

1. Hun ha ka mynta ym pat lah ban iathuh lypa ia ka lawei.
2. Phin sa shembha lashai lashiengi.
3. Phin sa ioh jingsuk na iba ieit jong phi.
4. Wat pat kylli mynta ka sngi.
5. Da ka jinglah jong phi ban synshar hi dalade phin ioh ia ka nam ka burom.
6. Kumba phi kwah ban long kan long kumta.
7. Phin dap da ka jingkhuslai wat hapdeng ka jingsuk.
8. Phin long heh longsan lada phi minot.
9. Da phikir ha ka leit ka wan ba phin ym khuslai.
10. Leh adkar la ka jingim, ka nusib ba bha ka ap ta phi.
11. Phin ioh ka jingsuk ryngkat bad la ki khun.
12. Leh sian namar ka jingim jong phi ka bymthikna.

13. Ki jingjynjar ki ap ia phi lada phim sian.
14. Wat khuslai eh ia ka lawei hun ha ka mynta bad trei hok, ban ym kyrduh.
15. Phin hap pynlut bun ka por ha ri nongwei, long kaba la khreh lypa.
16. Ka por kan sa batai ia phi.

Jubab jong ka jingkylli : 10

1. Hooid I da ieit shisha I iai kynmaw ruh ia phi, I mut shisha tangba kam pat poi ka por.
2. Kumba phi mut I da ieit bad don jingmut shisha ia phi, I long i bym shong shit ha kano kano ka kam khlem da pyrkhat.
3. Ka jingieit jong i ka long tang ban shongshit, I shu leh mynieit ia phi la shisha im da mut eh.
4. I mut shisha bad mynta I dang peit ia ki akor jong phi.
5. I da ieit bad mut shisha ia phi hynrei don bun ki jingpynwit.
6. I ieit bad kynmaw ia phi kat shaba i don.
7. I da ieit sngur mynsiem ia phi, in long ruh i jong phi.
8. I ieit ia phi bad i pyrkhat ruh ban iashem bad phi ha ka shong ka sah.
9. I don jingmut shisha I long ruh iba sian.
10. Lada phi ieit ia I, in kit shisha ia phi.
11. Ka por kam pat dei wat la I mut shisha ia phi.
12. Phim pat lap ia I ba dei hok ka syiengkrung jong phi.
13. I baieit jong phi im pat neh jongmut bad I dang thaba samla.
14. Ine mynta im dei ka shyiengkrung jong phi.
15. I ieit bad dang ini ap ia ka jinglong jai jai jong phi.
16. Wat pynkhuslai than talade shaphrang kane phin shem hi la i jong.

Jubab jong ka jingkylli : 11

1. Phin snem haba leit jingleit sha Ri nongwei.
2. Da kaba wan sha iing jong phi barabor.
3. Da ka jingpynithuh ki lok ki jor.
4. Phin iashem hi haba leit jingleit.
5. Mynta I don sha jngai hynrei phin sa ia shem hi haei re haei.
6. Phin sa iashem shen namar I dei hi na kane ka shnong.
7. Ha ki kynja tamasa.
8. Haba phi leit shane shatai I ju mutdur ia phi, hapoh jon, hato in iashem ne em bad phi.
9. Phin sa iashem haba phi leit jingleit sha jngai.
10. Shen phin sa iakynduh ha ka jaka bym poi pyrkhath.
11. Phin sa iashem ha ki kynja jingialang paidbah.
12. Phin sa iashem ha kaba leit ba wan.
13. Kiba ha iing kin pynithuh ia phi.
14. I long iba na Ri nongwei hynrei phir sa iakynduh.
15. Wat khuslai phin sa ia kynduh khlem khmih lynti.
16. Mynta I dang don shajngai, kan poi ka por ba phin iashem bad I.

Jubab jong ka jingkylli : 12

1. Ym slem shuh namar i Ia rai shisha ban shimti ia phi.
2. Wat khuslai kan sa poi ka por.
3. Ym slem namar ka jinglaeit jong phi kaba ia ih bha.
4. Ym slem shuh namar ma I i kwah ban iashem noh bad phi mynta hi kumne.
5. Ka por kam pat dei, wat kyrdieh.

6. Iai shah phin sa iashem ia la i baleit jong phi.
7. Ynda la biang ka por phin sa iashem.
8. Shen phin sa ia kynduh.
9. Wat pat kylli mynta dang slem ia phi.
10. Ki paralok kin sa pyniakynduh bad pynithuh, ym slem shuh.
11. Ki paralok kin pynshoi ia i kumta kan kham shim por.
12. Pynbeit la ka jingmut ym slem shuh.
13. I ju kynmaw ia phi man ka khyllipmat, ym slem.
14. Ka shong ha ka mon jong phi.
15. Ia kaba phi kwah phin ioh tangba da pyrkhat bha ioh poi sha ka jingsngewsih.
16. Hun ha la ka nusib kumba la thoh iaphi ban long.

Jubab jong ka jingkylli : 13

1. Phin kha synrop arngut da ki kynthei.
2. Phin ioh da u khun shynrang u ban long u khlur ka Ri.
3. Phin ioh da i khun kynthei iba bhabriew.
4. Phin sa ioh u khun shynrang uba stad.
5. Phin ioh da i kynthei i ban lap meit tang ha ka kam sngewbha.
6. phin ioh da u khun shynrang uba bhabriew bad ban khraw kamai.
7. Phin ioh da ka khun kynthei kaba khrew.
8. Phin ioh da u khun shynrang uba koit ba khiah.
9. Phin ioh da i khun kynthei iba bhabriew.
10. Phin ioh da u khun shyhrang.
11. Phin ioh da i khun kynthei iba sniewbriew.

12. Phin ioh da i khun kynthai iba sniewbriew.
13. Phin sa ioh da i kynthai.
14. Phin sa ioh da u shynrang u ban im tymmen bha.
15. Phin sa ioh da u khun shynrang u ban bam duh ia ka kamai jong phi.
16. Phin ioh da u khun shynrang u ban pynsuk pynsain ia phi.

Jubab jong ka jingkylli : 14

1. Phin ioh khlem artatien.
2. Phin ioh namar i da mut shisha ia phi.
3. I ruh i pyrkhath ban ioh khot ia phi.
4. Ia iba mynta phin ym ioh, don da iwei pat i ban wan bujli.
5. Phin ym ioh khot ieit iano iano ruh.
6. Wat pat kylli mynta.
7. Phin ioh, kumjuh ruh phin iap phin iap phim im bad I.
8. Tang shipor phin ioh.
9. Kin pyrshah na iing jong phi.
10. Iai ap phin sa ioh.
11. Kin pyrshah na iing jong i.
12. Phi ia hap shyiengkrung bad I.
13. Kan dang shim por ban ioh leh kumta.
14. Phi da ia hap shyiengkrung shisha bad I, wat khustai phin ioh.
15. Junom phin ioh.
16. Phin hap ap slem ban ioh ia I.

Jubab jong ka jingkylli : 15

1. Kan bit kan biang bad phin suk ha ka shong ka sah.
2. Phin roi phin par ryngkat bad I.
3. Phin bha nusib lada phin ia shong bad I.
4. Phin ioh ia ka jingsuk bad jingkmén ryngkat bad I.
5. Phin sniew bok bha lada phin iashong bad ine i briew.
6. Kiei kiei baroh kin long kat kum ka mon jong phi.
7. Phin ioh spah bha lada phin ia shong bad ine i briew.
8. Phin hap mad shibun kiei kiei lada phin ia shong bad I.
9. Kan pynpoi ia phi sha ka burom kaba khraw.
10. Phin ia kynduh ia ki jingjia bym khmih lynti.
11. Phin ioh kat kaba phi kwah lada phin ia shong bad I.
12. Phin ym ioh jingsuk.
13. Phin ioh ban leh kat kaba phi mon.
14. Phin ioh ia ka nam ka burom.
15. Phin ioh ia ki jingsngewbha.
16. Lada duk ne riwspah phin suk ka mynsiem ryngkat bad I.

Jubab jong ka jingkylli : 16

1. Ka dang shim por namar I dang tieng ia kiba ha iing.
2. Kan ym ai jubab wat la ka shim ruh.
3. Ka long lehnohei ban leh ia kane.
4. Kan pdiang lada ka tip ba ka dei na phi.
5. Kan ym pdiang.
6. Kan ym shim namar kam pat ithuh ia phi.
7. Phim ym iohlad ban ai shithi ia ka.
8. Kan shim bad kan ai jubab slem:

9. Kan pdiang tangba ka dang tieng ha iing.
10. Don ka lad ban ai shithi ia ka.
11. Lada phim pynkloi phin duh.
12. Ka khmih lynti ban ioh shithi na phi.
13. Ka ap ban ioh shithi na phi bad na wei.
14. Ka long kaba eh ban thoh shithi sha ka.
15. Wat nym thoh ioh phin sngewsih kylla.
16. Pyrshang sa shisien kan pdiang.

Jubab jong ka jingkylli : 17

1. Ka la ioh bad kan jubab slem.
2. Kam pat ioh haduh mynta.
3. Ka kmen ban ioh pdiang ia ka.
4. Ka la ioh tangba ka dang lehrain ia phi.
5. La pynsniew ia ka shithi da u nongai.
6. Kam sngewthuh ia ka jingthmu jong phi.
7. Ka kwah ba phin pynshai phi mut kumno.
8. Bun ki jingpynwit ba kan jubab.
9. Kam shym ioh ia ka shithi jong phi.
10. Ka la pynjah noh ia ka shithi ba phi la thoh.
11. Ym don lba ka i shaniah ban phah rah shithi sha phi.
12. Kam nang thiah nangdem shuh tang shu ioh ia ka.
13. Kan sa pynpaw ia la ka jingleit.
14. Kiba ha iing jong ka ki la ioh ia ka shithi ba phi thoh sha ka.
15. Ka dang sngew khynnah eh.
16. Ka la ioh bad ka dang khmih lynti ban iashem bad phi markhmat.

Jubab jong ka jingkylli : 18

1. Phin jop lada phi iai neh haduh ba kut.
2. Da ka jingialeh tynege phin jop.
3. Phin rem namar phi la bakla hi la ka buit.
4. Phin sa ioh ka jingjop bad jingsuk.
5. Don bun ki jingpynwit ia ka jingjop jong phi mynta.
6. Da lei lei ruh phin ym jop.
7. Phin jop lada phi ialeh tynege bad minot.
8. Phin jop da ka jingiarap u Blei.
9. Phin jop da ka jingiarap uwei u briew uba stad.
10. Phin ym jop ia ka bok babha jongphi la pynkylla sha kaba sniew.
11. Phin jop da ka rukom jingjop kaba pher.
12. Ka jingjop jong phi kam da long kaba khraw.
13. I baieit jong phi in pynwit ia ka jingthmu jong phi.
14. Phin jop da ka jingiarap ki lok.
15. Wat lada bun ki jingeh phin ym shah rem.
16. Mynta ka kynti phin jop.

Jubab jong ka jingkylli : 19

1. Haba la kyrni ka jingmlen la eh ban pynkylla.
2. Phin ym lah ban pynkylla ia u.
3. Kaei ba un kylla.
4. Del tang ki jingbakla jong u um mlén shuh,
5. U la sngewthuh ia la ki jingbakla.
6. U dang lai leh hi kumjuh.
7. Ka bainong jong ki jingleh jong u hi ki pynlong ia u ban leh.

8. U long uba hok bad khuid mynsien, dei tang ki jingbaida.
9. Na ka bynta kiwei u leh ia kane.
10. Ka kam jong u ka dawa ban leh.
11. Ka bha ba un iap.
12. Um pat kylla.
13. Lait nawei un ngat hawei.
14. U la leh palat wat la u la kylla.
15. U la pynkhein shibun ki ain, ym don jingmab.
16. U la kylla shisha naduh ba u la iakynduh bad phi.

Jubab jong ka jingkylli : 20

1. Phin ym ioh shuh da lei lei ruh.
2. Phin sa ioh hi na ka jaka ba phi buh.
3. Lah don ba ioh ia ka mar jong phi.
4. Wat khmih lynti shuh ia kaba la jah.
5. Phin ioh pat da kaba shitom bad jingpynlut.
6. Wat aili phin ioh pat.
7. Phin sa ioh tangba kan shim por.
8. Phin sa ioh pat da ka jingkmen.
9. Shen phin sa ioh pat.
10. Phin ioh tangba phin shah thok pat da khongpong.
11. Shisien ba la duh la duh.
12. Wad bha phin ioh.
13. Phin ioh da kaba suk.
14. Don jingkyrmen ban ioh pat.
15. Yn don ba wan pynphai hi ha phi.
16. Wat duh jingkyrmen phin ioh.

Jubab jong ka jingkylli : 21

1. Ym bit ban leh ia kane namar don bun ki jingma.
2. Pyrshang ka bit hi ba phin leh.
3. Da pyrkhat shuwa ban leh.
4. Wat leh ioh phi shu babe dier por.
5. Kam long ba phin leh.
6. Kham pynkloi ioh lap ba dier ka por.
7. Wat pat kyrkieh mynta.
8. Ia mynta hi ym pat dei ban leh.
9. Lehnoh phin ioh jinghun.
10. Ia kaei kaba phi thmu phi ioh ha lynti.
11. Phin ia kynduh ia I ba phin khmih lynti.
12. Wat ki jingma ki ap ia phi.
13. Don ki nongshun kiba thap ban pynsniew ia phi.
14. Tang da ki jingsuk bad jingkmén suda baroh shilynter jingim.
15. Tangda ki jingklusai bad bukhkhoh.
16. Ki jingjia bym shem khmih lynti kin jia.

Jubab jong ka jingkylli : 23

1. U la iap la slem.
2. U shait u koit bha.
3. U la iap ym pat da slem.
4. Shen un sa wankai sha iing jong phi.
5. U dang im.
6. Um da shait da khlain bha.
7. U dang im bad u don sha jngai mynta.
8. U la shah pyniap.

9. U dan gim bad don la ki khun ki kti.
10. U la iap.
11. U la phetwir bad iap thngan.
12. U la shah pyniap ha ki mrad khlaw.
13. U la iap mynsaw.
14. U don hapdeng ka jingshitom.
15. U dang im ryngkat ki jingklusai.
16. U bun ki jingklusai, shen un sa wanphai.

Jubab jong ka jingkylli : 24

1. Phin ym ia shem shuh.
2. Lada phi shem ruh bun ki jingklusai kin mih.
3. Phin iashem da kaba phi wad hi.
4. Lada ym don ba khang na iing phin ia shem.
5. Wat pynklusai than ban ia shem.
6. Phin iashem tangba kan ym long kam.
7. Ka shong ha phi ban leit iashem.
8. Phin shem bad kan don ka jingiasngewthuh jingmut.
9. Wat leh kulmar ioh phi shu jynjar ei.
10. Pynkloi ban leit iashem ia i, i long iba khuid bad sngur mynsiem.
11. Kiba ha iing jong i ki long kiba sarong ka bha bad ym ia shem.
12. Leit iashem hi ia i, i long iba da iait shisha ia phi.
13. Phin shem tangba phin sa khuslai bad sngewbuhkhot.
14. Ka shong ha ka mon jong phi hi.
15. Ka por jong phi kam pat dei ban kylli.
16. Ki khang pynshah na iing jong i ban wan ia lynduh iaphi.

Jubab jong ka jingkylli : 25

1. Phin ym lah namar i don shajngai mynta.
2. Phin ia kynduh namar ma i ruh i kwah ban iakynduh ia phi.
3. Phin iakynduh ha iing jong i hi.
4. Phin bun ki jingpyrkhat lada phi iakynduh ia I.
5. Im kwah ban ia kynduh bad no bad no ruh.
6. Khlem poi pyrkhat phin ia kynduh.
7. Phin ia kynduh ha lynti.
8. Ka jingiakynduh jong phi bad i kan ym long kaba seisoh.
9. Bha ka bym iakynduh.
10. Phin ym iakynduh.
11. Phin iakynduh ha ki kam khawai.
12. Da ka jingkmeh phin iakynduh.
13. Phin ia kynduh shaba phi leit jingleit.
14. I thrang hir hir ban iashem ia phi.
15. Wat khuslai phin ia shem ia I hangno re hangno.
16. Ka jingkwah jong phi baroh ka shu long lehnohei phin ym iakynduh.

Jubab jong ka jingkylli : 26

1. Phin ym lah ban synshar ia ki khun jong phi.
2. Phin loh da ki khun kiba lyngkar.
3. Ki khun jong phi kin pynangewah ia phi.
4. Ki khun jong phi kin sumar bna ia phi ia ki sngi ia jingjong tymmen.
5. Ki khun jong phi ki long kiba donburom.
6. Ki khun jong phi ki long kiba shun bad tipbiew.

7. Ki dei ki khun tamsneng.
8. Lada phi nang ban ialam ia ki kin pyndonburom iaphi bad ka iing.
9. Ki khun jong phi kin kylla nongdih.
10. Ki long kiba bha shinun.
11. Kin longbriew man briew.
12. Shaniah ha ki khun jong phi phin suk.
13. Uwei na ki khun jong phi uba phi niewbein un pyndonburom iaphi.
14. Wat ieit shilliang ia ki ioh phi babe hadien.
15. Ai ia ki ka jinglailtuid wat pynlailt lan than.
16. Ka jingaimon palat jong phi kan shet ia ki.

Jubab jong ka jingkylli : 27

1. Kiar na kane ka jingieit bymshisha.
2. I da ieit naduh ka mynsiem da shisha.
3. Phi te phi da ieit shisha, ma I pat im da suldniew eh.
4. Phi shu ieit marwei.
5. Kane ka jingieit ka dei ka jingieit shetshukor wat shaniah.
6. Lada phi shaniah ia ine i briew phin sa babe.
7. Kiar na kane ka jingieit.
8. I shu ieit tang ia ka spah jong phi bad ka dur jong phi.
9. I da ieit shisha ia phi, in iaineh ruh bad phi.
10. I da ieit shisha, bymshisha bad ia leh kat babe phi jwuh ia ban leh.
11. I da ieit shisha, bymshisha ia mynsiem.
12. Ka dei ka jingieit bymshisha, shaniah ha i.
13. Phi sniew bok ba phi ieit ia ine i briew.

14. Ine i briew i da ieit sngur mynsiem ia phi.
15. I long iba donakor, shida bad basbun i da ieit shisha ia phi phin niewkor ia i.
16. Ap shipor ka jingieit kan sa long kaba da shisha.

Jubab jong ka jingkylli : 28

1. Bha eh ruh em sniew eh ruh em.
2. I long iba peit akor bha.
3. Iba bun paralok bha.
4. I long iba sbun palat khlem pyrkhat shuh ialade.
5. I long iba arsap.
6. I long iba shait kylla jutang.
7. I long iba sianti.
8. Ka dur bad ka jinglong kam iahap.
9. I long iba raikut ia kiei kiei baroh.
10. I long i bymneh jingmut.
11. I long iba hok than.
12. I bym buh jingmut eh ia kaei kaba i kren.
13. I long iba donburom.
14. I long iba lah ban pyniadei lut ia baroh.
15. I long iba don ka mynsiem sngewrit.
16. I long iba sbun bad kylluid mynsiem.

Jubab jong ka jingkylli : 29

1. I tal kynmaw bad khmih lynti barabor ban iashem bad phi.
2. Baroh arngut phi ialet thep mynsiem kwei ia kwei.
3. Im da buh jingmut than ia kaba i ong.
4. Lada phi shaniah ia ine i briew phin sa babe.

5. Wat kyntait wat lada dei ban iapoikha i da mut shisha.
6. Wat shaniah than ia ine i briew.
7. Ym don da iwei pat i ban palat ban ia phi ha kane ka pyrthel.
8. Ym don shuh da iwei pat lait na phi.
9. I la shem lad shawei pat wat pyrkhat shuh.
10. Uba iaid bun kynthei bha, um ieit ia phi.
11. Wat pdiang ia u, u shu mut kai.
12. Wat la i leh jngai hynrei i ieit ia phi.
13. I mut shisha tangba i long iba lehrain bieit.
14. I bun jingpyrkhat shaphang jong phi.
15. I ia kynmaw kat shaba i leit i da mut hok.
16. Phin sa shem da iba kham bha mynta.

Jubab jong ka jingkylli : 30

1. Im pat lah wan mynta namar i pang jingieit.
2. Hadien khyndiat por phin sa ioh khubor eiei kaba sngewtynnad.
3. In sa wan biang bad phin sa ioh ka jingkmn.
4. In sa wan kai shen.
5. Kumba phi khmih lynti in sa wan.
6. Da lei lei in ym wan kai shuh.
7. Suki suki in wan biang.
8. Ki jingjia kiba la jia ki pynwit ia i ban wan biang.
9. In sa wan shem da ka jingkmn bad jingsngewbha.
10. Ki jingkhmih lynti jong phi ki long lehnohei in ym wan.
11. Mynta i bun kam in sa wan.
12. I la isih ia ka akor jong phi in ym wan shuh.

13. In sa wan namar i dang bun kam palat.
14. Wat shaniah ia i namar ka ktien bad ka kam kam iahap.
15. Wat khmih lynti shuh ka long lehnohei.
16. In sa wan ha kine ki sngi.

Jubab jong ka jingkylli : 31

1. Ka dang slem namar kim ailad na iing jong phi.
2. Kat kum ka sngikha jong phi ka dang slem.
3. Ka por ka la jan poi.
4. Don ki jingkhangelad ia ka jingshongkurim jong phi.
5. Ka jingpang jong phi ka pynlong ia ki ban tieng.
6. Ka spah jongphi ka pynlong ia kiba bun ban tieng.
7. Ka jingduk jong phi ka pynlong ia kiba bun ban tieng.
8. Shen phin sa shongkurin da ka burom.
9. Kan slem namar ba phi sniew briew eh.
10. Don ki jingkhangelad ia ka jingshongkurim jong phi.
11. I paralok ba phi ju sngewtynnad in sa khanglad ia ka jingshongkurim jong phi wat tieng.
12. Kan ym slem shuh.
13. Kan ym slem shuh phin ioh da iba la metiaw.
14. Phin ioh da ka burom.
15. Wat kyrkieh ka nusib jong phi ka ap ia kaba bha.
16. Dang slem namar phi dang khynnah than.

Jubab jong ka jingkylli : 32

1. Phin ioh da iba bhabriew eh.
2. Phin ioh da uba riewspah bad sbun.
3. Phin ioh da uba imsngi tang ni kam sngewbha.
4. Phin ioh da u ban bam duh ia ka kamai jong phi.
5. Phin ioh da uba longheh bad shukor.
6. Phin ioh da uba dih.
7. Phin ioh da nungbylla uba dukhi.
8. Phin ioh da u khyllah jait u ban pynsuk ia phi.
9. Phin ioh iba riewspah bad sniew jinglong.
10. Phin ioh da iba nang ban pynieit bad burom ia phi.
11. Phin ioh da iba lut phut palat.
12. Phin ioh da uba riewspah bad riewblei.
13. Phin ioh da ~~iba~~ na ka iing ba don burom.
14. Phin shong samla shirta.
15. Phin ioh da iba nap ka kynroi, ka jingieit kan nangjur.
16. Phin iapoikha ~~bad~~ iba don la ka kam ka jam iban ieit hok shi sha iaphi.

Jubab jong ka jingkylli : 33

1. Phin iakynduh shibun ki jingeh, hadien phin ioh ka jingtngen mynsiem.
2. Kan long kaba suk da shisha.
3. Phin ioh jingsuk na kane ka jingiapoikha.
4. Phin ioh kyrhai ka jingsuk na kane ka jingiapoikha, wat pynslem.
5. Kham pynkloi phin suk.

6. Iapoi noh bad ine i briew phin ioh ka jingtngen mynsiem.
7. Ka jingiapoikha jong phi kan pynjynjar ia phi.
8. Lada phi kwah ia ka jingsuk wat lajan bad ine i briew.
9. Kiar na ka jingiapoikha t'oh phin babe.
10. Ka jingiapoikha kan pynjot ia ka longiing longsem jong phi bad kan pynjynjar ia phi.
11. Kan pynjynjar ia phi, bha ka shong marwei.
12. Phin ioh jingsuk bad jingkmén na kane ka jingiapoikha.
13. Wat sngewsih ia la ka nusib jot.
14. Phi donbok da kane ka jingiapoikha.
15. Tang ka jingiaprát khiewja namar ba phi khong khong eh.
16. Phin ym suk namar u dih kyia~~ch~~h.

Jubab jong ka jingkylli : 34

1. Phi iadei bad ka kam khaii dohkha.
2. Ka kam khaii jain ka kham ia hap bad phi.
3. Phi iadei bad ka kam babu ophis.
4. Phi iadei bad ka kam hikai skul.
5. Phi iadei bad ka kam ri jingri.
6. Phi iadei bad ka kam rep/wai khlaw
7. Phi iahap bad ka kam kontraktor (contractor)
8. Phin kham shah bok ban suh doh.
9. Phi iashah nusib bad ka kam die sha.
10. Phi i dei lut kut ki kam.
11. Ka kam aidawai ka kham ia hap bad phi.
12. Lada sian phi iahap bad ka kam khalai.

13. Phi iashah nusib bad ka kam sumar briew.
14. Ka kam misteri ruh ka biang hi.
15. Pyrshang ban khali ksiar ruh ka biang.
16. Phi iadei bad ka kam suh kam thain.

Jubab jong ka jingkylli : 35

1. Phin roi phin par ha Ri nongwei.
2. Phin hap leit sha ri nongwei tangba husiar la u thylliej.
3. Phin kham donbok ha la ka Ri.
4. Ka nusib ba bha ka ap ia phi ha Ri nongwei.
5. Phin hap leit sha jngai bak sha shilliang duriaw.
6. Phim don ka jaka sah kaba thikna.
7. Kan khambha kaba phi sah ha la shnong.
8. Phin hap leit sha ri nongwei bad phin duh lut ia kaei kaba phi don mynta.
9. Phi kham donbok ha la i jaka ba phi ju sah.
10. Phin khraw bok khraw nusib ha Ri nongwei.
11. Sah ha la Ri phin shem bha.
12. Ka nusib babha ka ap ia phi ha ia i shnong.
13. Sah ha la ka Ri bad minot la ka kam.
14. Ka nusib jong phi kan kylla bak ty bak ha Ri Nongwei.
15. Sah ha la shnong bad minot la ka kam.
16. Hun tang ha la i jaka, ba phi don.

Jubab jong ka jingkylli : 36

1. Wat kylla khlem sngewthuh.
2. Lada phi kylla phin loh jingsuk shap or hadien phin baba.

3. Kano kano ruh ka babha suda.
4. Iaineh ha la ka jong.
5. Pynjanai ia la ka jong.
6. Ka bha lada phi la sngewthuh.
7. Wat leh kyrkieh.
8. Pan jingmut shuwa na la ki bahaiing.
9. Phin ioh jingtngen tang shipor.
10. Kylla ba phin ioh jingkoit.
11. Kylla bad wat nym phaidien.
12. Phi shu i kwah tynneng.
13. Ka jingsuk bad jingtngen ka ap ia phi lada phai kylla.
14. Da pyrkhath bha shuwa.
15. Sangeh shuwa.
16. Hun ha kaei kaba phi don.

Jubab jong ka jingkylli : 37

1. Dei na ka jingpang ba la don lypa la slem.
2. Phi ngat lyngkhuh.
3. Ba don u nongbishni.
4. Ba bat ka tyrut.
5. Phi la kum pynsngewsih ianore iano.
6. Na ka daw jong ka jingbakla jong phi hi.
7. Don ba leh sang ha iing.
8. Don ki jingbakla ka niam.
9. Ba jem hi la i mglew i rwiang.
10. Ba tiot hi ka met.
11. Ba sngewsih ki nongiap.

12. Bym pat dei hi ban koit
13. Na ka jingtlot ki snier.
14. Ba phi pyrkhath than.
15. Na ka jingkhulai.
16. Phi pang mynsiem ym ka met.

Jubab jong ka jingkylli : 38

1. Shu phah duwai hano hano.
2. Wat phah khan kan ym myntoi.
3. Shu nguh shu dem.
4. Shu phah loit phah law
5. Phah law tyrut shuwa.
6. Pynkhuid shuwa ia ka tyrut.
7. Phah law shuwa ba bat u suid um.
8. Shu dih dawai.
9. Leit sha u doktor ba phi sngew bit.
10. Shu dih dawai khasi.
11. Ka bha ban shu kylla niam noh.
12. Pynkhuid ia ka sang ioh phi iap kha khun.
13. Shu phah pyrsad.
14. Dih da ka dawai doktor phin koit.
15. Law taro shuwa phin koit.
16. Dih da ka dawai khasi.

Jubab jong ka jingkylli : 39

1. Phi kham iadei ka dawai kobiraj
2. Ka jingpang jong phi ka dei ka jingpang jingleit leit ia kynduk
ia i phin koit.

3. Wat shaniah than ha une u nongai dawai.
4. Phin sa ia kynduh bad uba iashah nusib.
5. Wad da u nong sumar khasi.
6. Leit sha u nongduwai khasi.
7. Ka jingduwai jongphi kan kham bha bun shah.
8. Phin koit da kaba kohnguh ia ka jingai jingmut lem kiwei.
9. Shu pysuk ia ki nongiap.
10. Wad da u nong duwai uba shemphang.
11. Wad da u kobiraj.
12. La iap la im ruh shaniah ha u doctor.
13. Une uba sumar iaphi u long uba stad tangba phim iashah nusib.
14. Une u nongsumar uba thiano tang ka ktien.
15. Phin koit da kaba shu kilam met.
16. Ka um ka long ka dawai ba kham bha ia kane ka jait jingpang.

Jubab jong ka jingkylli : 40

1. Don ki jingkhanglad ia ka jingshong kurim jong phi.
2. Ki kam iing ki khanglad ia phi.
3. Kat kum ka kupar sngikha jong phi, dei ban slem.
4. Wat khuslai phin shem ia iba dei hok i jong phi.
5. Lada phim lehrain than phin ym slem shuh.
6. Wat kyrkieh phin ioh ia iba phi angnud.
7. Namar phi tieng briew than.
8. Ka nusib jong phi ka ap ia iba kham janai.
9. Wat leh kyrkieh bad une mynta ioh phi jot.
10. Phin ioh da iba la kham met iaw.

11. Phi jied briew than, kan shim por.
12. Ka jingsniew dur than ka khanglad.
13. Phim nangjied shuh ba bun than kiba iapmat ia phi.
14. Ki jingleh hi jong phi ka pynslem.
15. Phi jied kyrdan than.
16. Bun kiba shynrain ban leh samla ia phi, watla katta phin shem la u krung.

Jubab jong ka jingkylli : 41

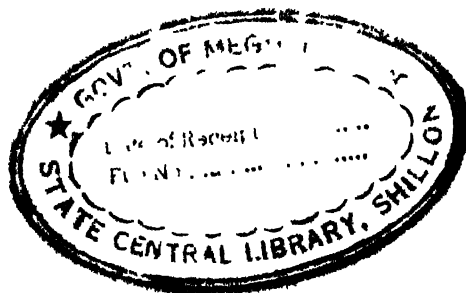
1. Ym don jingduna eiei ruh ha phi.
2. Ba phim da koit bha ka met.
3. Dei ki jingleh lade jong phi.
4. Shen phin ioh da u khun shynrang uba koit ba khiah.
5. Ka jingduna dei ha u shynrang.
6. Don ki nongbishni, ia phi.
7. Phi hap ban phah sumar bha phin ioh.
8. Lehnohei ka jingkwah khun jong phi, phin ym ioh.
9. Shu phah khem ha kiba ju mlien ban sumar.
10. Phah sumar ha u doctur phin ioh.
11. Don jingbakla ha ka met jong phi, phah sumar
12. Phin sa ioh hadien katto katne por.
13. Phah loit phah law ha uba nang.
14. Dei na ka daw ling.
15. La thoh ia phi ban long lyngki.

Ki kyntien shongsbai...

- ① lengskhem kum u mawsiang wat pynshah shkor ia kaei kaba kiwei ki kren pyrshah ia phi Da kaba leh kumta wat u nongshun un hap ban mane shisien ka sngi.
- ② Ka long kaba bakla ban pyrkhat ba phi long uba tlot, u bymlarkam bad bym don jingkyrmen, don ka jingkyrmen ha uta uba don ka jingngeit ha u kynrad ym kiba kylla ka jingngeit bad shaniah tang ha ka jingialam kiwei. Kumta iaide ha ka lynti kaba dei da kaba shaniah bad aiti ha u Blei, phin jop khlem artatien.
- ③ Baroh ki jingsniew ki mih na ka jingtlot kum kaba shukor tuh, pynlap bad kiwei pat ki kam beain bad beriti.
- ④ Ka jingtlot ka long ka jingklusai jingjynjar bad wat ka jingiap ruh. Kumta subidiah talade ban puseon tang ia kiei kiei kiba khraw bad janae jong ka jingim naduh dang khynnah.
- ⑤ Ka jingkohngut ka long ka bor katba ka bor pat ka long ka shap.
- ⑥ Ka jingshien khien ka jinglet na ki, kien ka wengrah ia ka jingtlot. Kumta tral bad talah ban ka jingim ka long ka jingkhieh, jingroi, jingsan bad jingiaid shaphrang.

- ⊛ Ka niam ryngkat ka jingstad ki kyntiew ia u briew sha ka jingjanal jong ka jingim
- ⊛ Ieit ia la ka jong bad burom ia ka jong kiwei. Wat kdew kti bishar, kawang nia ne bein ia ka jong kiwei; wat ailad pat ba kiwei kin niewbein ne khein poh ia phi.
- ⊛ Long kiba shlur ban pynpaw ia ka jingshisha haba phi tip ba ka bashisha ka kham khraw ban ia ka bym shisha.
- ⊛ Ym dei eh ban bishar ia u briew na ka jinglong jong ka kam bad jingtrei jong u, Hynrei na ka rukom kaba u trei ia ki. Ka jingaiti ialade ha ka kam ka long ka jingmane Blei bashisha; namar baroh ki kamram ki long kiba kyntang.
- ⊛ Wat shong thiah thai hynrei panpoh ialade ban im snqi ha la ki jong namar ka lawei ka jaltbynriew ka shong ha nga bad ha phi
- ⊛ Ia ka kyntien balieh la bynrap bad kaba iong, kumjuh ruh ka long ka long ka jingim ha kaba ki artylli ki bor ki iadon lang. Kumba ym ju don kaba bha ka ban lait na kaba sniew, namar ba ha ki kam baroh ka jingbha bad ka jingsniew ki ju iakhleh lang. Kumta ialeh ban im ka jingim kaba don shibun ki jingbha bad tang khyndiat eh ka jingsniew.
- ⊛ U briew uba la pynmlen ban sheral ialade ki bor kiba namar kim lah ban jop ia u. Kumta u loh ia ka jingsuk bad jinglailuili.
- ⊛ Wat bebe ng thualai la kiei kiei kiba la dap, namar kabi kaba la lah la kibi.
- ⊛ Ua uba nang kibi pialing b'longa briew uba biat bad hapoh, hynrei uba sei la la kibi b'hai u long uba stad bad baldraa. Kumta kaba pidi nang ban jatang dai ruh ban nang ban ai.

- ★ Ka jinglongkhuid, ka jingiaishah bad ka jingminot ki long ki lai tylli kiei kiei kiba donkam na ka bynta ka jingjop. Hynrei kaba kham kongsan eh pat dei ka jingieit. Long uba thanda ha ka ktien bad ha ki kam.
- ★ Dei ha ki khanatang (Myths) jong kawei pa kawei ka jaitbynriew ka shong ka bor ban pynkhlain bad pynkhray ia ka.
- ★ Ka jingnang jingstad, ka jabieng, ka jingpuson bad ki jongitynnad baroh kim dondor ei-ei khlem ka mon. Dei ka mon bajwat kaba lah ban thaw pyrthei.
- ★ leit ialade bad phai sha u. Blei kata ka long ka dak jong ka jingiaid shaphrang. Uta uba isih ialade un hiar arsut.
- ★ Ka jingkyrmen kam shong eh ha ka niam; hynrei ha ka khmat baphuh samrkhie ba shlei da ka jingieit bad isnei, kaba lah ruh ban ialam ia phi kham jan sha u Blei.

KIWEI PAT KI KOT DA — I JUH HI I NONGTHOH

1. Ki jinghikai ia ka jingim ba kynja mynsiem (Translation)
 2. Ki kyntien jong u Blei (Translation)
 3. leng joit ban Shakri (Translation)
 4. Ka Thymmei Bad Ki Khanatang (Myths) U Khasi.
 5. Ka Shim Kylliang Kyntien Ha Ka Khasi.
-